EESTI AUTORID

JAKOB PÄRN

OMA TUBA, OMA LUBA

KOLMAS TRÜKK

KES

ARNO

1922

Eesti Kirjanduse Seltsi Koolikirjanduse toimkond

Noorsoo kirjavara nr. 13

Eesti autorite seeria

JAKOB PÄRN

OMA TUBA, OMA LUBA

KOLMAS TRÜKK

Redigeerinud A. RAUD,

TARTUS 1923
Eesti Kirjanduse Seltsi Koolikirjanduse toimkonna kirjastus

H. Laakmanni trükk Tartus 1923

Oma tuba, oma luba.

Oma tuba, oma luba.

1.

Mis on minu elu? Tühi töö ja vaimu närimine, muud mitte midagi! — Ela ja talla, liigu ja lase ennast vaevata hommikust õhtuni, ja kelm ja koer, laisk ja päevavaras oled sa veel päälekauba. Hääd kõhutäit süüagi ei saa sina kõige oma vaeva eest, ja riided — need on enam narukaupmehe kotitäide kui minu ihukate. Maja on minul ka kui hää sealaut, ja seegi võib homme juba teise pärandus olla. Häämeelega muudaksin ma tema inimese elumajaks ümber, lupjaksin seinad, teeksin suitsutoru pääle, laudpõranda alla, suured aknad ette, hääd uksed seinte sisse, tubli ahju soenduseks; aga siis oleksin mina viimast aastat tema peremees. Igaüks teda siis himustaks, igaüks oma poole kisuks ja suurema rendiga ära neelaks.

Seeneta ja suitse aga vanaviisi edasi, siis ei tule sind ükski nuusutama!

Mu isa oli tubli puusepp; anna, Taevataat, tema kehale rahulist hingamist kalmukünkas ja ülenda tema suremata hinge! Tema oleks võinud ühe aastaga maja teiseks muuta, aga kui mina temale seda nõu andsin, ütles tema: „Poeg, ole kaval kui madu ja tasane kui tuikene ja jäta kirves ennemini roostetama, kui et sina teda maja juures liigutaksid; sellest ei sünni meile muud kui häda!“ Ja temale jääb õigus. Meie maja ei ole mitte meie omandus, vaid võõra, ja võõral on küll ehk hää meel, et meie teda ilusaks ja nägusaks ehitame,

aga siis ka seda suurem õigus enampakkujale ära anda. Linnu kombel lendajad oleme meie, vaesed eesti rendiperemehed: see aasta siin, kes teab, kus tuleval aastal.

See maa ei ole enam meie maa, need majad ei ole mitte enam meie majad, nemad on nüüd võõra, meie pääle tungiva rahva majad ja maad, ja seda õigusega: nemad on meid sõjas ära võitnud, meid orjaks teinud, ja nüüd peame seda kandma, mis nemad pääle panevad. Urise ja nurise, süda, kui palju sa tahad, aga kel võit, sel võimus. See on terve tõsi, ja iga külalaps tunneb seda olekut maast madalast. Neis raudahelais ohkas meie rahvas sajad aastad, aga viimaks ometi katkes raudahel, ja päike viskas kiired armulikult pimedusesse. Eestlane lunastas rahaga oma maa lapikese viisil vangist ja ehitas pesakese pääle, mida ta oma toaks, oma maaks võis nimetada.

Iga aastaga paraneb meie põlv, aga väga pikkamisi. Veel lähevad aastasajad ajasängi puhkama, kuni eesti lapsed võivad ütelda: „Nüüd künname jälle oma väljade pääl ja elame oma majades!“ Need põllud ümber selle maja on kõiki meie rahva häid ja kurje päevi näinud. Kui sinul, emalik maapind, suu oleks, küll sina võiksid seletada ja kõnelda, mil ajal vesi sind veel kattis ja omaks nimetas, mil ajal hirmsad konnad ja sisalikud su pääl roomasid, mil ajal ehk mammut su küüra tallas, ja mil ajal esimene eestlane su selga lõhestas ja su haavadesse esimese peotäie vilja raputas, mil ajal Kalevi kangem poeg sõjavankrit vägevate tegudega veeretas, ja Vanemuine temast laululõnga kuldseks kangaks kudus, ja eesti piigad ja noormehed õhtutel tema suust lugusid õppisid ja Taara auks kõõrutasid. Sa, maapind, võiksid ka kuulutada, kui palju verd sa vastu tahtmist pidid oma sisse imema, mis orjapiits rahvast välja pigistas, aga sa magad rahuga. Maga aga rahuga ja toida meid veel, kuni sa jälle rõõmsaid päevi näha saad; sest — „tulevased päevad sull' toovad rõõmustust!“

Siis saab Vanemuine lustil su turjal tantsima ja nagu vanasti kenamaid lugusid luuletama, Lämmeküne laanes kargama ja Vibuane metsas ja võsas pidustama, Vanaisa aga valguseriigist vanikuid õnnistades maha külvama. Siis seisad sa, maapind, pruudiehtes ja kosutad inimeselapsi kange mõduga, kes vahtu vastu taevast Vanaisa auks viskavad.

Siis saavad veel mu kondid kalmukünkas kargama ja eesti põlve õndsaks kiitma: Koit kaisutab Hämarikku ja mõlemad hüüavad: „Õndsad need, kes puhtad südamest on, sest nende päralt on riik pilvede all ja nende pääl.“ Aga nüüd tööle, luuletusel on oma aeg ja tööl oma aeg, ja aegamööda asjad käivad.

Lahvardi Kristjan sügas kuklatagust, sülitas korda kolm ja tõttas oma koplisse, kus ta kirve kätte tõmbas ja haokubusid köitma hakkas. Kevadine päike viskas soojasti kiiri tema selja pääle, tuuleõhk oli vaikne; varssi jooksis higi mööda Kristjani palgeid; ta pühkis otsa eest märga ja ütles: „Oma palge higi sees pead sa leiba sööma, ja töö on kõigi kurjade mõtete ots.“

Ta viskas kuue kampsoni päält maha, ja kubu sündis koo kõrva. Arvata sada vihku oli valmis, sääl astus kärmete sammudega metsavaht Kristjani poole, ilma teretamata; kui mõni mõisnik ehk uhke kirikisand käratses ta juba eemalt:

„Kristjan, mis sina nüüd hullad; sa tead, et mõisa poolt puuraiumine talupoegade radades ära on keelatud.“

„Tere ka, metsaisand, jätke käratsemine maha, minu kontrahis seisab, et mina oma põllu ja heinamaa hagudest pean puhastama, ja seda mina ka ausasti täidan.“

„See ei ole tõsi; anna kirves siia, ja reede tuled kohtusse.“

„Jäta tülitsemine maha, metsaisand, kirvest mina ka ära ei anna, vaid pruugin teda veel võsade kaotamiseks.“

Kristjan haaras pajupuhma päästkinni, ja mõne löögiga oli selle elurammu kaotatud.

„Kui aulikul metsaisandal metsas aeg igavaks läheb ja saapaid muidu tahab kulutada, siis sõitke kahel ratsul mõisa ja kaevake minu pääle,“ lisas ta naerul juure.

„Anna kirves siia, talupoja-lurjus!“ kisendas metsavaht. „Ehk muidu võtan selle vägisi.“

„Mina näen, et tõsi taga on, siis ütlen mina ka suutäie tõtt: tee, et sina minu koplist välja saad, ehk muidu viskan sinu kui takukoonla üle aia; mõisahärra sõitis veel kahe päeva eest ratsa siit läbi ja andis mulle luba, õieti käskis mind oma kopli hagudest puhtaks laastata ja harvad suuremad puud kasvama jätta. Kas kuuled nüüd?“

„Ära ole nii ninakas, noormees! Tead, et tuleval kevadel kontrahi-aeg täis on ja siis uue mõisast pead vastu võtma või oma teed minema. Mina olen vana metsavaht, olen sinu isaga mõnda noota vedanud, küllap sinuga ka varssi valmis saan.“

„Ütle parem: olen sinu isa kaks korda mõisas veriseks peksta lasknud, aga need ilmasüüta hoobid äratavad sind igal ööl unest, ja kui sina kord hauda kukud, kisendavad nad sulle surmalaulu veel järele.“

Metsavaht pööras ümber ja sammus minema; tee pääl põrutas ta rusikaga mööda püssipära ja ütles: „Oh sa viimane narukael! Näe, kui uhke ja ninakas; küll mina su nina otsast tüki maha oskan raiuda. Just kui oma isa suust maha kukkunud, kes mind ilmaaegseks leivaraiskajaks ja Jumala päevavargaks pidas. Oot, oot, Kristjan, ühe aasta sees oled sa härra meelest esimene kelm ja metsavaras, ja siis jäta Lahvardi talu jumalaga ja kerja, kui tahad. Tema nol'k julgeb oma isa veel minule ette heita, kellele ma kaks korda tugevasti kupusarved pehme koha pääle tõmmata aitasin. Noh, ta oli neid täiesti ära teeninud, ja minu süda ei valuta sugugi selle üle, ehk küll terve vald seda ülekohtuks arvas. Tema pojale tahaksin mina aga aadriarstiks olla, temal näitab liiga must veri sarve all pakitavat.“

Metsavaht Tõmm sammus heinamaal edasi, Kristjan aga istus künka otsas, käed ristis, ja ohkas: „Vana isanülgija olen täna väga ära pahandanud, temal on libe keel ja ussi meel; kes teab, mis õnnetust ta minu pääle saadab? Tulgu, mis tuleb, ja saagu, mis saab, mina olen poissmees ja võin kohta ja tööd igal pool leida, aga tema tütrest Leenust on minul väga kahju. See on tuline tööinimene ja vaatab teistsuguste silmadega eesti rahva pääle kui tema verejanuline isa, kes täiesti ennast mõtleb kes teab mis untsaka olevat. Küll tema nüüd mõisas oma vorstivormi laiutab ja sõnad hanerasvaga libistab. Tõsi jääb tõeks: eestlane, sa oled igaühele torkida ja sõimata; väga kahju, et suur Jumal veel meid maapinna pääl roomata laseb. Minu isal on õigus, kes ütles: „Kuri hunt ja saksa ori on mõlemad ühesugused kiskjad loomad!“ Aga mina pean hundile võru nina pääle panema, siis ei saa ta hambad mind purustada.“

Kristjan viskas riided õla pääle ja sammus kodu poole. Kodus tõmbas ta sugu paremad hilbud selga, tõttas otse mõisa ja palus härra jutule.

Toapoiss oli Kristjani lapsepõlve-sõber ja teadis härrale Kristjani palumist nõnda ette panna, et ta kohe vastu võeti.

Mõisahärra, pikk priske mees, keskmistes eluaastates, astus ettetuppa ja küsis käigu järele.

Kristjan vaatas lahke näoga ta otsa ja ütles: „Aulik härra, mina olen teie käsku oma kopli pärast täna täitnud ja seda hagudest puhastanud, aga metsavahi-isand Tõmm tuli sinna vahele, tahtis minu kirvest ära võtta, ja kui mina seda ei annud, lubas ta mind talust välja ajada ja kes teab mis veel teha. Tulin kohe teie palvele, mind selle kurja libeda keele eest kaitsta.“

„Soo, soo, hää küll, oli parem, et ise tulid; küll ma temale ütlen, et sind sinu kopli juures rahule jätab; mine aga nüüd rahuga koju ja puhasta seda edasi!“

„Tänan aulikku härrat!“

Ta kummardas alandlikult ja pööras sammud kodu poole.

Härra vaatas tagant järele ja urises: „Sellest mehest saab tugev talupoeg: karske kui hobune, kartmata kui lõvi, aga tasane kui lammas! Soo, soo, jaa, jaa, Kristjani silmist paistab päris eestlane välja.“

Selsamal ajal jõudis ka metsavaht Tõmm oma majasse, viskas mütsi vastu põrandat, püssi nurka, kiskus karvu, tampis jalgadega ja pomises:

„Homme, homme lähen ma mõisa, ja siis, Lahvardi Kristjan, hoia püksinööbid, et neid öövaht vägisi lahti ei kisu. Leenu, Leenu! Kus sina logeled, Leenu!“

„Mis sul vaja on, armas isa?“ küsis Leenu elaja talituselt laudast jookstes.

„Pane söök lauale, minu kõht on tühi. Kus Edu on?“

„Oota sugu, söök on kohe laual; ema läks Üleaia Madiselt linaharja tooma, meie tahame homme veel natuke linu sugeda.“

„Sugege aga pääle, mina tahan homme ka üht luist täidetud kubu sugema hakata; siledaks ja libedaks peab tema saama ja pehmeks, et teda ümber sõrme mässida võib. Nüüd on ju talupojad hullud, ja veel iseäranis noored peremehed tahavad ninasse karata. Varastavad kui kaarnad, hauguvad kui koerad ja arvavad endal kes teab mis õiguse olevat.“

„Armas isa, sind on täna mõni inimene ära pahandanud, tule siis ja heida magama, ehk homme tulevad teised mõtted, ja eesti rahvas oleme meie ometi kõik,“ ütles tütar Leenu.

„Kasi koera saba alla oma eesti rahvaga! Mis kasu on minul eesti rahvast? Tema mind ei toida ega kata ega minule palka ei maksa, muidu pahandab aga veel oma uhkusega.“

„Kes on sind täna siis nõnda pahandanud, armas isa?“

„Pea suu! Sääl on Lahvardi Kristjan kui päris koer, esiti veel aasta peremees, raiub puid, kust tahab, ja kui mina teda selle eest karistada tahan, lubab tema nol'k mind üle aia kui koeraraibet metsa visata. Mis arvab ta enda olevat? Mis, mis — tulise päralt!“

Siin põrutas Tõmm rusikaga mööda lauda, et piimakauss ja võitaldrik kõlisesid: „Tema julgeb minule vastu panna!“

„Armas isa, hakka sööma, sul võib täiesti õigus olla, aga Kristjaniga on vist õel noota vedada, ta on tark ja kihelkonna koolis õpetatud mees.“

„Mis, mis — sina hakkad veel tema eest seisma? Mis mis! Sina minu, ühe ausa metsavahi, tütar? Mitte sinu sülge ei ole ta väärt ja sina pead teda targaks? Küll reedel tema punased püksid tarkust kuulutavad. Hommepäev lähen mõisahärra juure ja räägin tänase juhtumise ära, küll siis saame näha, kes targem on, mina või tema!“

„Armas isa, oleks vist parem, kui sina homme mitte mõisa ei läheks,“ ütles Leenu poolpaludes.

„Kasi välja!“ käratas Tõmm ja viha välkus tema silmist.

Leenu jooksis välja, jäi õues aia ääre seisma, pisarad tilkusid tal silmist ja ta ohkas: „Oh Jumal, isa tahab Kristjani kohtu kätte anda; peaks see karikas temast veel mööda minema; mina nutaksin oma silmad päält, kui ta koguni mõisas peksta saaks.“

Tõmm aga istus toas laua ääres, saatis vihaga leiba luusse ja pomises: „See on minu süü, et nüüd oma tütar narukaelte ja varaste eest seisma hakkab. Kihelkonna kooliõpetaja on neid kõiki ühevormilise õpetusega täitnud ja minu tütar on ka uut õpetust temalt saanud. Parem oleks võinud mina oma raha maha visata, kui nüüd õpetatud tütre käest niisugust hullu juttu eesti rahvast ja kes teab kellest kuulma pean. Aga mina olen veel Tõmm ja mõisa metsavaht, pargin enne tütre ja lasen siis ninakate eestlaste naha parksepa viisil parkida.“

Selsamal ajal tuli metsavahi naine Edu koju. Tütar Leenu läks temale vastu ja ütles: „Armas ema, isa on toas hoopis pahane; Lahvardi Kristjan on teda täna metsas pahandanud, homme lubab ta tema pääle mõisas kaevata, ja ega siis hääd lugu ei tule. Pai ema, katsu isa sugu vaigistada!

Minul oleks väga kahju, kui seda noormeest ilmaaegu peksu läbi teotatakse. Ta on koolis mind mitu korda aidanud, aita teda, armas ema, kimbatusest!“

„Mis meil, armas laps, meeste riiuasjaga tegemist on? Aga siiski tahan asja järele kuulata, aga sa tead, kui vähe isa minu nõuandmisest hoolib.“

Leenu jooksis karjalauta, nuttis kibedasti ja ohkas: „Oh jõuaksin mina, ma päästaksin Kristjani sest kimbatusest!“

Edu astus tuppa, nägi meest kortsus kulmul ja küsis asja järele.

Tõmm luges terve epistli Kristjani uhkusest, ninatarkusest ja ähvardas jälle peksuga.

„Jäta, vanamees, mõni nahatäis mõnele ka võlgu,“ ütles Edu tasaselt.

„Mis võlgu, mis, mis? Kas sina ka tema poolt seisma hakkad? Mis!“

„Ära pahanda ilmaaegu, armas mees; mõtlesin, tema on noor inimene ja saaks peksu läbi väga teotatud.“

„Nõndap need naiste mõtted on. Just noortele on karistust tarvis, siis ei lähe nemad ninakaks. Talupoeg ei saa peksu läbi sugugi teotatud, vaid aga mõistlikumaks tahutud.“

„Seda mina just ei usu,“ vastas Edu, „vaid arvan, et talupoeg peksu läbi veel pahemaks läheb ja päälegi poolhulluks, kui ta enesel arvab õiguse olevat, ja Kristjanil näib sugu õigust olevat, sest härra on vist temale luba annud oma koplit puhastada.“

„Mis aru teil tütrega täna pääs on?“ kisendas Tõmm. „Teie tahate minu üle valitsema hakata ja mind sundida metsavarastega ühte nõusse heitma. Vist on teil mõni kosjanõu veel selle taga varjul?“

„Ära nüüd jälle vihasta, mina olen oma mõtteid aga sugu avaldanud; kas tütar sedasama mõtleb, ei tea mina.“

„Siis olge mõlemad üsna vait tehke oma tööd ja ärge segage endid minu asjadesse.“

„Tee siis, kuidas tunned õige olevat, aga ära pärast kahetse, kuidas sa seda mineval suvel kord tegid."

„Siin ei kahetse mina sugugi, noore härja teravad sarved peavad nüriks lõigatama, ja nüüd heidan puhkama."

Edu pööris toast õue, nägi Leenut mures oma talitust talitavat ja ütles: „Ei minu sõnad mõju isa juures ühtki, ta läheb homme mõisa ja kaebab Kristjani pääle, aga mina arvan: härra ei tee Kristjanile midagi, sest tema on ise Kristjanil käskinud oma hobuste koplit puhastada."

„Soo, soo, siis ei ole Kristjan ju mõisa metsast hagu ega puid raiunud?" ütles Leenu.

„Ei ole, aga isal on käsk käes ka talupoegade piiris metsa kaitsta; on nüüd Kristjanil käsk härra poolt, siis ei saa tema ühtki viga."

Leenu nägu läks lahkeks ja südames ütles tema: „Tänu Jumalale, seda mina Kristjanist kohe mõtlesin. Isa on ehk täiesti kõvera tee pääl ja toob homme pika nina mõisast koju, aga see teeks teda veel õelamaks Kristjani vastu. Saagu, mis saab, ja tulgu, mis tuleb, aga minu süda ei anna minule rahu, kui Kristjani käsi pahasti käiks."

Teisel päeval tõttas metsavaht Tõmm mõisa, juhtus härraga kokku ja kaebas oma häda: Kristjan olevat tema vastu väga ninakas olnud, lubanud teda üle aia visata, sõimanud teda verekoeraks j. n. e. ja ei olevat oma kirvest ära annud. Päälegi olevat Kristjan juba ennemalt mõisa metsast ilma loata mõnd käpanud, aga metsavaht teda mitte kohe kätte saanud.

„Olgu nüüd, kuidas on," ütles härra, „aga seekord olen temale luba annud, ja noored peremehed on ikka sugu ninakad, aga küll töö neid taltsaks teeb."

„Härra on väga armuline Kristjani vastu, ja kui ta kuulda saab, et minu kaebns suurt ei ole maksnud, naerab ta mind kõige rahva ees."

„Kuule, metsavaht," ütles härra, „Kristjan käis juba eile enne õhtut minu juures ja andis oma loo ise üles, ja sellest võid arvata, et tema üsna ilmsüüta on, ja ilmsüüta

inimesi ei tohi meie ju mitte peksta ega vaevata, kui nad ka meie orjad on."

„See on küll tõsi, aulik härra, aga noormeeste nina peaks sugu tömbim olema, kui ta Kristjanil on."

„Jumalaga, metsavaht! Kui sa Kristjani varguse päält kinni tabad, siis saab tema varga palga, ja veel kibedamini kui mõni vana ja päris õppimata talupoeg; sinu sõimamise eest saab tema minu käest noomida ja peab reedel kohtu ette tulema."

Tõmm kummardas alandlikult ja läks kodu poole. Tee pääl aga kirus ta: „Kas nüüd pole hull aeg, talupojad jooksevad ise enne juba kaebama, kui nende pääle kaevatakse, ja härra seisab nende eest! Kes viie aasta eest seda nägi! Kelle pääle mina siis sugu kaebasin, sai oma kolmkümmend, et tagumine ots aga sinas, ja siis oskasid talupojad mind ka austada; aga mõisa peab ta ometigi tammuma, ja kes teab, mis tujul siis härra on; ehk antakse temale ometigi viisteistkümmend hoopi, ja seda oleks temale hädasti tarvis."

Nõnda oli endine aeg oma vigadega.

2.

Kevadine päike soendas maapinda ja vaatas oma lahke näoga kurja ja hää, õnnelise ja õnnetu otsa. Tema ei küsinud selle järele, mis inimeselapsed temast rääkisid, kas kiitsid või laitsid.

Lilled õitsesid niidul ja noor rohi kattis maapinda kui rohelise tekiga. Linnud laulsid, ja rõõm oli kõiges looduses. Täna oli pühapäev. T. kihelkonna rahvas tõttas rongis igast küljest kiriku poole; ehk küll töö mõnd laupäeval oli väsitanud, tõmbas kirik ja tema jutlusetegija neid ometigi sinna. Ka Lahvardi Kristjan oli kirikuteel. Kaks versta kodust ühinesid Lahvardi ja Metsavahi kirikuteed. Tee ühenduse kohal istus Kristjan künka otsa ja pani piipu põlema. Korraga nägi ta Metsavahi Leenut tulevat. Ta tõusis püsti ja teretas

lahkesti. Leenu võttis tervise vastu, ja mõlemad astusid kiriku poole.

„Kas isa ja ema ka täna kiriku lähevad?" küsis Kristjan.

„Ei lähe," ütles Leenu, „isa läks püssiga metsa ja ema jäi kodu hoidma."

„Kuidas muidu käsi käib?" küsis Kristjan.

„Ikka tasahiljukesi, päevast päeva," vastas Leenu.

„Kas isa ka minust kodus midagi rääkis?" küsis Kristjan.

„Ja, mineval nädalal oli tema sinu pääle hoopis pahane. Mina ja ema palusime küll, sinu pääle mõisas mitte kaevata, aga tema lubas mind läbi sugeda, kui veel sõna sinu pärast räägiksin. Ta kaebas ometigi mõisas sinu pääle, ja see teeb minule suurt südamevalu," ütles Leenu haleda häälega.

„Ära sellepärast, koolisõsar, muretse, küll mina selle väikese asja seletan."

„Sa seletad küll, aga kui sinu seletus midagi ei maksa, mis siis? Isa oleks tuhat kord paremini teinud, kui ta seda tühja asja mitte härra kõrvu ei oleks lobisenud. Päälegi palun mina sind, Kristjan, väga, et oma ette vaatad. Minu isa on sinu pääle kord vihane ja sellepärast otsib tema igast küljest süüd sind auku lükata. Mina tahtsin sinule selle poolest kirjutada, aga see on nüüd väga hää, et sinuga kokku juhtusin. Meie olime koolis hääd sõbrad ja sa aitasid mind ikka hää meelega; väga kahju, et mina sind nüüd aidata ei või. Valva aga väga enda üle ja ära ärrita minu isa enam; sellest ei tõuse sinule ühtki kasu; sina elad metsa sees, ja mõne teise inimese kuritööd võidakse sinu süüks ajada; seepärast vaata ette."

Kristjan tõmbas Leenu käe omale pihku, surus seda armsasti ja ütles: „Tänan südamest nende sõnade eest; püüan neid täita, kus võin."

Mõlemad noored inimesed olid seisma jäänud, vaatasid üksteise otsa, armastusetulukene põles mõlemate silmis ja käsi seisis alles käes.

„Võta hääks,“ ütles Leenu, „mis just oma isast sinule olen teada annud, ja ära avalda seda teadet kellelegi, muidu saab isa teada, ja siis käib minu käsi sandisti.“

„Ole mureta, armas koolisõsar; millal Kristjan enne midagi lobises; veel üks kord tänan sind.“

Kristjani hääl värises, ja ilma et ta Leenule sõna armastusest oleks ütelnud, mõistis see küllalt, mida Kristjani süda tundis ja mõtles.

Leenu tõmbas häbelikult käe ära, ja mõlemad kõndisid kiriku poole.

„Kuidas nüüd kodus elate ja mis ema teeb?“

„Kuidas meie elame? Ikka ka tasakesi; ema on vähe haige ja jäi täna koju. Talu töö on kibe,“ vastas Kristjan.

„Kas sulaseid ja tüdrukuid olete ka saanud?“

„Jah ikka, kaks sulast ja kaks tüdrukut saime tänavu kevade; arvame nendega läbi saavat. Mina ise ka, heina ja lõikuse ajal tahame päevilisi võtta,“ vastas Kristjan.

„Eks ta ole, minul on ka kibe töö; isa ei võta enam tüdrukut ja sulane läks ära, kes teab, kas uut saame või mitte; isa lubab ka kibeda töö ajal päevilisi palgata.“

„Teie maad ei ole suured ja mõisa orjust ei ole teil kaelas, küllap saate läbi,“ ütles Kristjan; „mina ei muretseks oma tööga sugugi, aga mõisa heina- ja lõikustükid, need on eluvõtjad. Küll pakkusin raha nende eest, aga härra ei võtnud seda kuuldagi.“

„Mis härra sinust nüüd kuulab? Mida enam ta talust välja pigistab, seda temale parem; koolmeistri sõna on väga tõsi, kes ütles: „Talupojad on täied sidrunid, kellest igaüks oma tahtmise järele sahvti välja pigistab! — Aga, Kristjan, osta talu ära, vaat', siis ei pigista sind keegi enam.“

„Väga hää nõu, armas Leenu, aga kust künkast pean raha võtma? Isa jättis veel võlgasid minule maksta; laena mulle kolmtuhat rubla, ja Lahvardi talu on tuleval kevadel minu.“

„Oleks minul olevat, kohe teeksin seda; aga usu, Kristjan, minul ei ole kolmekümmend kopikatki,“ vastas Leenu

naerdes; „aga mina annan hääd nõu: hakka talvel kauplema, — harjukesed pidavat talvega kolmsada rubla teenima.“

„See ei lähe korda, põllumehel on talvel ka tööd küllalt, ja ma tahan ometigi katsuda põllust midagi välja kiskuda, ehk küll suur rent ja sulaste ning tüdrukute palgad pea kõik ära neelavad.“

„Kristjan, vaata, säält tuleb inimesi meie poole! Jää jumalaga, muidu tõuseb rahva lori, seda mina ei salli, ma tõttan ette.“

„Jumal kaasa, armas Leenu, ehk juhtume jälle teine kord kogemata kokku.“

Leenu läks kärmesti edasi ja vaatas kord kaugelt veel tagasi; Kristjan aga ütles oma südames: „Leenust peab Lahvardi perenaine saama, kui Jumal aitab.“

Mis Leenu mõtles, ei tea meie jutustada; kirikus aga nähti teda kaua põivili Jumalat paluvat, ja kui ta püsti tõusis, olid ta silmad nutust punased. Kes teab, mis ta südant täna surus. Ka Kristjan kuulas vagusalt jutlust, läks pärast kirikut koju, aga tee pääl ei näinud ta Leenut enam, ehk ta küll ümberringi vahtis.

Neljapäeval tuli mõisa kasak Lahvardile ja andis Kristjanile käsu homme mõisa kohtusse tulla. Kui külm vesi jooksis see käsk üle Kristjani ihu, ja sajad mõtted jooksid tal läbi pääluu.

Teisel päeval läks ta mõisa. Härra pidas ise kohut, nagu seda enne talurahva kogukonnakohtu seadmist igas mõisas peeti. Mitmed mehed said täna tühjade asjade pärast peksta; viimaks kutsuti Lahvardi Kristjan ette.

Härra ütles: „Sina oled minu metsavahi vastu väga ropp olnud ja teda lubanud üle aja visata, — kas see on tõsi?“

„Olen seda nalja pärast temale ütelnud,“ vastas Kristjan vagusalt.

„Niisugust nalja ei tohi sina enam oma huulte üle lubada, kas moista? Teiselt oled teda vereimejaks sõimanud, ja kirvest mitte ära annud?“

„Mitte minu vereimejaks ei ole mina teda nimetanud, vaid minu kadunud isa vereimejaks, ja kirvest ei võinud mina oma hobusekoplis temale mitte ära anda, kelle peremees mina ju kontrahi järele olen.“

Viha välkus natuke härra silmist ja valju häälega ütles ta: „Suu pidama, talupoeg! Minu maa, minu mets, minu kõik! Minu ori ei tohi tore olla, kasima kodu ja õppima alandlikku meelt, ja teine kord targem metsavahi vastu olema; täna ilma peksuta jääma, aga kui veel ükskord sellepärast kaebus tulema, siis saama naha pääle. Kas moistma? Minema!“

„Jumalaga, aulik härra, tänan kõige hää eest!“

Lahvardi Kristjan pööras kodu poole, aga ta süda kees sees. Koera alandust taheti tema käest täna, aga mitte inimese alandust; parem oleks ta vitsahoope kannatanud, kui nüüd igapäevast kartust metsavahi eest. Ta mõtles sinna ja tänna, kuidas kõige paremini asja talitada ja metsavahiga veel sõbraks saada.

„Kavalus võidab rumaluse, tarkust ei ole sinna juure vaja. Mina tahan kavalusega metsavahi võita, ja sellegā alustan varssi.“

Kristjanile tuli mõisa hopman vastu. Kristjan teretas alandlikult. Hopman küsis: „Kust nüüd, Kristjanike, tuled?“ — „Kuidas näete, mõisast,“ ütles Kristjan. — „Kuidas kohtu asjad läksid ka? Härrake oli vist üsna pahane? Ja, jaa, ta ütles minule, sinu kontrahikese pean valmis tegema ja sinule jakobipäeval ütlema, et tuleval kevadel uue saad. Muidu jääb kõik vana viisi, kuid mõned sõnnikuveo päevakesed tahab härra juure lisada. Kui jakobipäeval oleme kontrahi läbi vaadanud, siis tead ka ja pead ka ütlema, kas tahad talu veel edasi pidada või ära anda. Jumalaga!“

See oli uus Hiiobi sõnum. Vana kontraht oli kibe küll, aga uus sidus vist kõri kinni.

„Eesti rahvas, sa oled linnu kombel lendaja ja rändaja, su põhi on sinu jalge alt kadunud!“ õhkas Kristjan.

Kristjan jõudis sinna, kus tee Metsavahile pööras. „Kas pean täna sinna minema või mitte? Ei, täna ei kõlba, aga ma ootan aega ja siis tahan mina oma vaenlase ta pesast üles otsida, aga enne tõmban nooda ta ümber; nõnda jah, nõnda läheb ta võrku, ja mina teen temaga, mis tahan. Kihla tahaksin vedada, et ta oma tütre keelmata minule annab ja ilmaski enam minu pääle kaebama ei jookse. Aga nüüd koju ja raha teenima. Rahaga on midagi meie päevil teha. Rahaga olen mina elus, aga rahata seisaks surm suu ääres. Üksinda raha abiga võin ma ennast kõigist vaenlastest lunastada ja oma jalad oma toas ja oma maa pääle toetada. Kõrts, jää sina minul tundmata, viin minul maitsmata, aga anna Jumal kätele jõudu, pääle tarkuse, siis läheb kõik hästi korda! Raha vedeleb igalpool ümber, mõistlik korjab selle üles, aga mõistmata lükkab ja tallab tema otsas, kisendab päälegi: „Ma olen vaene!“ ja ei oska seda üles võtta. Mu süda ei pea ta külge sugugi kinni kasvama ja minu jumalaks ei tohi mammon saada, aga minu päästjaks võib ta saada. Leenul jääb õigus, kui ta ütles: osta koht ära! Minul ei ole veel rublatki selle jaoks, aga kes südamest püüab, küll see ka saab, ja Jumal tuleb võitlejale abiks. Sõimaku mind, kes tahab, ahneks või ihnsaks, aga tänapäevast on minu ülem mure rahakorjamine. Aga mis läbi võin mina raha korjata? Üksinda töö ja vähese kauplemise läbi.“

Kristjan tõttas koju. Esimene töö oli kõik oma maja olek läbi vaadata, kas ehk kuskilt raha ei võiks teenida. Ja vaata, ta leidis mõnd. Kartulid oli temal enam, kui talu tarvituseks vaja läks. Ta müüs ülearuse osa ära ja sai kakskümmend viis rubla. Vilja, iseäranis otri, oli ka enam; ta müüs jälle ära ja sai kakskümmend rubla; ühe lehmamullika ka viieteistkümne rubla eest; kuuskümmend rubla oligi taskus. Kevadine rent oli makstud, seepärast pani ta viiskümmend rubla intressi kandma. „Kes kopikat ei korja, see rublat ei saa,“ ütleb vanasõna, ja seda hoidis Kristjan silmade ees. Jaanipäeva ees oli vähe tööde vahet. Kristjan vedas oma

hobustega kaupmees Petersonile raudkive neli sülda, sai iga sülla veo eest kolm rubla; puhastas oma põldu ja teenis jälle kaksteistkümmend rubla. Suve töö oli raske, ta võttis päevilisi, tegi oma heina ruttu ära, nuumas mõisas viiekümne sao alla heinamaad ja tegi ära, kust ta kakskümmend viis saadu heinu omale sai, mis jälle oma kolmkümmend rubla sisse tõi. Sügisel tuli kõige suurem saamine. Linapõld oli õnnistanud, linad hääs hinnas. Kristjan müüs kolm kaalu linu ära ja sai kakssada rubla. Sada viiskümmend rubla läks rendiks ja viiskümmend rubla võis ta jälle intressi pääle panna. Talv tuli kätte. Leenu sõna, kauplemine annab raha, mõlkus ta meeles. Ta ostis seepi, kausse, mõned värvid ja läks räbalaid korjama, ning vaata, kahe kuuga oli tema jälle sada rubla teeninud. Ühe aastaga oli tema kakssada rubla intressi pääle pannud, mis oma kümme rubla kandsid. Aga selle rahaga ei võinud veel kohta osta.

Jüripäev tuli kätte, ja mõisas ootas Kristjanit uus kontraht, see iga eesti põllumehe kõige suurem rist ja rahva kammitsaspidaja. Kirju oli ta küllalt. Raha ja päevi nõuti. Küll pakkus Kristjan raha, aga seda ei võetud kuuldagi, vaid ta pidi oma nime alla kirjutama ja kontrahi tahtmata vastu võtma, sest kuhu pidi ta hulkuma minema? Pääle kontrahi allakirjutamist palus ta härraga veel paar sõna rääkida. Härra kuulis tema palvet. Kristjan küsis kohta ostaja tema hinda.

Mõisahärra oli imelahke ja ütles: „Sinu koht on viiskümmend taalrit suur. Kui sina sada rubla taalri päält maksad, siis võid osta. Sada rubla pead käsiraha andma, ja kui kontraht ülemas kohtus kinnitatud on, siis kohe tuhat rubla välja maksma.

„Seda ei jõua mina veel mitte,“ ütles Kristjan, „aga kui Jumal tervist annab, siis tahan, niipea kui jõudu on, koha ära osta.“

Kristjan läks koju. Kontraht oli küll kibe, aga ta tahtis Jumala pääle lootes ometigi õnne temaga katsuda.

3.

Lahvardi talust kuus versta lõuna poole seisis Kördi talu. Kördi Andres oli vanast ajast kuulus rikas peremees ja metsavahi Tõmmu kõige suurem sõber. Kördi Andresel oli üksainuke poeg, kes isa surma järele kõik tema varanduse pidi pärima. Saul, nõnda oli poja nimi, oli priske lopsaka kasvuga mees, aga töö juures esimene võrke-lõng. Oma suud mõistis ta küllalt küla kõrtsis laiutada, aga käed ei teinud kärbse pesagi valmis.

Saul oli üle kahekümne-aastaseks meheks kasvanud, ja isa tahtis temale naist võtma hakata. Juba ammugi oli Andres Tõmmu tütre pääle silma visanud ja teda oma pojale mitmelt poolt ette maalinud. Saulist ja Leenust pidi mees ja naine saama; see seisis nii kindlasti Andrese ja Tõmmu südames, kui aamen jutluse otsas. Ja mis seisis põigiti nende ees? Mitte midagi. Andres oli oma naisega selles nõus, Tõmm omaga ka, ja noor Saul lipitses tihti Leenu ümber ja nimetas teda pruudiks. Kördi Andres oli kirikuvalla peremees, kus rent ei tõusnud ega peremeest majast välja ei aetud; mis siis viga? Kui Andresel ratta- või muid tarbepuid vaja oli, siis sõitis ta Tõmmule pudeli napsiga külaliseks ja pööris koormaga tagasi, see oli siis sõprade kaup; ja kui talvel metsaisandal õlepuudus juhtus olema, tegi Tõmm nõndasama, ja see oli naabrite asi.

Kolm aastat pärast Kristjani kontrahi allakirjutamist istusid ühel sügisel Andres ja Tõmm jälle viinapudeli juures ja rüüpasid aeg-ajalt märjukest. Kartuli kallis vesi päästis keelepaelad lahti, ja jutt jooksis mis soras. Andres kiitis oma poega ja Tõmm oma tütart. Viimaks ütles Andres:

„Sel talvel saame rõõmsad pulmad. Minu poeg on kahekümneviie- ja sinu tütar kahekümne-aastane; nüüd laseme nad paari minna, eks ole tõsi?“

„Ja muidugi!“

Käed löödi kokku ja pandiks kallati klaas viina pääle.

Anna, Jumal, armastusesidemele kõvadust, mis isad laste asemel punumud! Kus olid aga lapsed ise? Saul istus küla kõrtsis ja luges vanapagana piiblit, ja Leenu talitas majatalitust.

„Kuule, Andres, sina võiksid oma poja minule koduväiks anda; poega minul ei ole, ja minu teinepool jääks üsna ilma toeta, kui mina tütre talvel ära minna laseksin,“ ütles Tõmm.

„Seesama lugu on ka minul,“ vastas Andres; „aga kõige parem oleks, kui meie lapsed pärast laulatust aasta minul ja teise sinul oleksid.“

Leenu astus tuppa, kandis üht väga kenasti tehtud kasti käe otsas ja ütles:

„Armas isa, näe, mis õnn minul täna on olnud. Üks tundmata mees andis selle kasti minule ära, ja siin seisab kiri, milles üteldakse, et ta minule kingitakse. Väga ilus töö, vaat', kui puhtasti poleeritud. Juba ammugi olen niisugust rätikasti endale himustanud ja nüüd kogemata saanud.“

Andres vaatas tööd ja ütles tasakesi Tõmmule:

„Vist on minu poeg selle teha lasknud.“

„Võib olla, aga eks kirjas seisa saatja nimi üleval. Leenu, näita kiri siia!“

Tõmm võttis kirja ja luges:

„Kõige austuseväärilisem metsavahi õis!

Ärge pange pahaks, kui oma väikese andega Teid vähe tahan rõõmustada. Pidage töö minu mälestuseks!

Teid austaja —“

„Veel taga õelam, ei nime ega elukohta, ei kuupäeva, ei mitte midagi. — Kes on see tundmata austaja, Leenu?“

Leenu lõi silmad maha ja ütles: „Ei mina tea.“

„See on Sauli tegu,“ ütles Andres.

„Vii temale palju tervisi! Aga töö on väga ilus.“

Andres tuikus kodu poole, ja Tõmm vaatas temale järele. Korraga nägi tema Lahvardi Kristjanit oma poole tulevat.

Teda ei olnud ta enam kolmel aastal silmaga näinud ja nüüd tuleb otse majasse.

Kristjan astus tugevate sammudega tema poole, teretas aupaklikult, ajas ühest ja teisest asjast vähe juttu, tõmbas sigaripaki taskust välja ja pakkus Tõmmule. Tõmm võttis ühe, pani põlema ja ütles:

„Aga mis hää sort!"

„Käisin hiljaaegu linnas oma kontrahti kinnitamas ja raha maksmas ja ostsin siis paar pakki."

„Mis kontrahti?"

„Oma talu kontrahti; vist olete juba kuulnud, et mina Lahvardi talu ostan."

„Tule Jumal appi, ei ole veel sugugi kuulnud; aga kust sa nii palju raha said?"

„Olen korjanud ja kokku hoidnud, tööd teinud ja vaeva näinud, kuni nii kaugele sain. Tasa ei ole maja veel mitte, aga võib ehk mõne aasta pärast saada. Mõisahärra käskis mind teie juure tulla, et tuleval reedel minu majasse tuleksite, kus härra ja metsahärra ka siis on, ja kus minule üks tükk metsa veel juure antakse. Olge siis nõnda hääd tulema ja minu võõraks sugu olema. Teie olete minu naabrimees ja arvan, et minuga hästi elate. Oma esimeseks sõpruse märgiks kingin teile siin ühe kasti sigareid."

Tõmm oli maias sigarite pääle nagu kits soola pääle. „Tänan, tänan," hüüdis ta ja kargas tuppa. „Leenu, Leenu, Lahvardi Kristjan on oma talukoha ära ostnud! Ta on praegu õues ja kinkis minule ühe kasti sigareid. Aitäh, nüüd saab jälle hääd suitsu!"

Leenu jooksis toast õue, arglikult astus ta eemale; aga juba oli Kristjan teda näinud, kes temale vastu tõttas ja teda armsasti teretas.

Leenu ütles: „Armas koolivend, kuidas isa ütles, oled sina nüüd oma peremees. Jumal andku sinule hääd õnne oma toas oma loa järele targasti elada. Tänan ka südamest väikese kasti eest!"

Pisarad tilkusid Leenul palgeid mööda alla, ja ta süda tundis lõpmata rõõmu vaba mehe kätt oma käes hoides. Üks sõna Kristjani suust, ja Leenu oleks ta kaela kukkunud, aga Kristjan ei tahtnud seda veel teha; ta surus neitsi kätt ja ütles: „Võta hääks, küll varssi saame teineteist jälle näha.“ Leenu jooksis aita, aga vaatas mitu korda tee päält tagasi. Aidas aga palus ta silmaveega Jumalat, Kristjanit ja ei kedagi muud temale meheks anda.

Tõmm tuli jälle välja ja ajas lõbusasti juttu. Viin oli kõik vaenu kaotanud ja sigari suits endised asjad tuule keerutanud. Kristjan jättis jumalaga ja tõttas kodu poole.

Õhtul istus metsaisand Tõmm ahju ääres ja suitsetas kallist sigarit. „Oh kui hää ja magusa lõhnaga! Otsegu mesileib! Noh, Kristjan teab, kus ta rauda taob. Ma tahan temale ilusa tüki metsa soovida, sigarikast peab mõisahärra kotist välja kukkuma. Aga kust on tema nõnda lühikese ajaga raha saanud? Mina ei ole temast midagi pääle väikese pahanduse kuulnud. Oleks parem olnud, et tema pääle sugugi ei oleks kaevanud, nüüd saab ta ometigi kõigest orjusest lahti ja on prii mees kui mina. — Saul on rikka mehe poeg ja saab sel talvel minu väimeheks; kui meie Andresega raha kokku lööme, siis ostame vist palju suurema koha, ja siis — hõissa pulmad! Kui lastele külaliseks läheme, siis seisame ka oma maa pääl, ja kui Andresega vanaks jääme, eks nemad siis meile ulualust luba, ja raha saab meil niipalju ikka olema, et pudeli napsi võime kokku juua. Edu ja Leenu, mis arvate pulmadest tuleval talvel?“

„Kes hakkab pulmi tegema?“ küsis Leenu kartlikult.

„Kes hakkab pulmi tegema? Kes? Mina, metsavaht Tõmm, hakkan pulmi pidama. Sina, tütar, oled kakskümmend aastat vana ja pead tanu alla saama,“ ütles Tõmm tõsiselt.

„Jäta sonimine teiseks korraks,“ vastas Edu, „täna on sinul sugu raske pää ja ei tea, mis suust välja lobised.“

„Mina tean, mis mina lobisen: sel talvel saab pulmi ja veel minu majas. Leenu, katsu veimekast täis koguda!“

„Isa, jäta naljatamine teiseks korraks; minul ei ole veel ühtki peigmeest, kes laiska metsavahi tütart liigutab," ütles Leenu naerdes.

„Veel taga õelam, sina pead laisk olema, kes on seda julgenud oma huulte üle sõnada? Kuule siis, sinul on peigmees kui osi, tugev kui tamme tüvi, punane kui päike, rikas kui kuldonu ja armastab sind kui kärjemett; muidu ei oleks tema sinule täna pruudi ehtekasti kingituseks saatnud. Isaga on kaup küps, küllap poeg pea ise asja õiendama tuleb. Nüüd ehk saad juba aru, kes su tulevane pää on," sonis Tõmm.

„Armas isa, jäta naljatamine maha ja heida puhkama; sinu pää on täna sugu raske, seepärast on sääl kõiksugused tuulest võetud pulmalood keerlemas," ütles tütar paludes.

„Minu pää ei ole täna sugugi segane, ja sinust saab tuleval talvel Kördi perenaine; vana Kört on minu südamesõber, ja noor Kört saab sinu meheks!"

Siin lõi Tõmm rusikaga vastu lauda, et tuba värises, ja vahtis suuril silmil Leenu otsa.

Kahvatanult ja värisedes seisis Leenu oma isa ees, kelle sõnad tõtt kuulutasid, ja ütles tõsise häälega poolnaerul: „Armas isa, jäta täna õhtu kört kördiks ja puder pudruks: minust ei saa kördi ega pudru vormi, — need mehed mõistavad üksinda viina vormiga ümber käia, aga mitte Metsavahi Leenuga." Nende sõnadega tõttas ta kambri.

„Mis sa täna õhtu ometigi arvad?" ütles Edu pahaselt „nüüd oled meie nõu avaldanud ja sellega pange vett tulepaja alla kallanud. Leenul näitab Saul hoopis vastu meelt olevat. Ühel päeval rääkisin sugu suud mööda Saulist ja ta ütles teda lakekoera olévat."

„Mis, mis, mis lakekoer? Missugust lakekoera siis tema tahab? Mis, mis?"

„Jää nüüd, vanamees, rahule ja mine magama, aga oma ainsama lapse une oled sina oma lobisemisega ära peletanud."

„Läheme siis magama, aga Sauli naiseks peab Leenu saama ja meie ostame Andresega neile tubli koha."

Tõmm tuikus sängi, aga Leenu nuttis kibedasti ja ütles: „Isa tahab mind joodikule, kaardimängijale, ööhulkujale kaubelda. Oh isa, sa ei tea, mis sina täna kõnelesid; anna Jumal seda sinule andeks ja paranda su mõtlemist, — ma tahan selle vastu seista, surmani võidelda; Saul ei tohi minu ligi astuda, kui tema kümmekord veel ilusam ja rikkam oleks. Ma olen ta rumaluse üle tihti naernud ja nalja teinud ja minu isa arvas seda armastuseks. Tagane, Saul, ja otsi endale naine, kust tahad ja kellega sina juba mõnda ööd armastuses kaisutanud oled; mind aga jäta nägemata, minu käsi puutumata. Isa, sinu silmad on nüüd pimedad, aga ehk tuleb aeg, millal sa paremad mõtted saad. Kaitse Sina mind, armas taevane isa, õnnetuse eest!“

Ema Edu tuli tütre juure ja leidis teda nutmast. Leenu langes ema kaela ja palus: „Armas ema, kallis ema, sa oled ju minu lihane ema ja ükskord ka noor olnud ja armastanud, kaitse mind isa ja Sauli eest!“

„Ära nüüd, tütar, nõnda meeletu ole! Isa on täna sugu pääst segane ja lobiseb välja, millega aega veel küllalt on, ja Saul on ju tõesti sinu vääriline mees, ja meie näeksime hää meelega, et teist mees ja naine saaks.“

„Oh ema, armas ema, ära nimeta enam Sauli nime, temale mina eladeski ei lähe, kui teie mind ka raudahelas laulatusele sunniksite.“

„Ja ometigi pead sina minema, see on isa tahtmine ja minu soovimine, ja isa ning Andres ostavad teile päriskoha, siis võite elada kui linnukesed paradiisis,“ vastas ema tasaselt.

„Kui nemad minule terve taeva ostaksid, jään mina Sauli vastu tundmataks, ehk teie viite mind enne pulmi pulmaehtes kalmuaeda. — Kannatage veel sugu, ja minu jagu tuleb ka, ja siis andke oma õnnistus sinna juure.“

„Mis siis Saulil viga on?“

„Saul on päris kelm ja päevavaras, ööl nahkhiire kombel lendaja, pühapäeval päris pühajüri kutsikas,“ vastas Leenu.

„Ema, mu süda tahab lõhkeda, kui mina Sauli pääle mõtlen,“ ütles Leenu nuttes.

„Aga kellele tahad siis sina minna?“

„Armas ema, kannatage veel sugu, ka minu jagu tuleb ilma kutsumata majasse, ja laske mind minna ja ärge keelge mitte, ma olen temaga siis õnnelik, aga teie Sauliga igavesti õnnetu.“

„Aga miks oled sa täna Sauli kasti nõnda hää meelega vastu võtnud? Sellega oled juba ühe sõrme temale kinkinud.“

„Sauli käest? Ei ema! Saul ei oska niisugust kasti neitsile kinkida, tema ehk püherdab täna kõrtsi mudas, mängib unes kaarte ja läheb siis mööda küla hulkuma, aga minu kastist ei tea tema mitte midagi. Küll kasti kinkija ka kord kasti järele tuleb ja selle kõige tema saajaga Metsavahilt ära viib. Mina ei tunne teda veel mitte, aga ta tuleb, usu seda, ema!“

„Imelik tütar, sa ei taha oma õnne otsast kinni hakata; kui aga meie kasti kinkijaga sugugi rahul ei ole ja sina otse õnnetuse sisse jooksed, mis peame siis tegema?“

„Teie olete rahul, usu ema; iseäranis sina saad rõõmu pärast hüppama, seepärast aita mind Saulist lahti saada ja pööra isa meel teisele tuulele,“ vastas tütar ja musutas ema käsi.

„Kes on sinu kasti kinkija?“ küsis ema.

„Teda ei tunne mina veel mitte, aga ta saab minu ja teie meele järele olema.“

„Mine parem magama,“ ütles ema, „sina näitad sugu päästt jamps olevat. Tuntud kullatüki lükkad enesest ära ja hoiad tundmata mullatükist kinni — viimati ei saa kulda ega mulda külje soenduseks.“

„Kaitse mind aga, armas ema, Sauli eest, muud mina sinult ei palu.“

Ema läks ka magama, aga Leenu vaevas ennast veel kaua, kuni unevaip temagi silmad kinni surus. —

Kus oli aga peigmees Saul?

Tema soris külakõrtsis kaarte ja jõi pudeli rummi oma sõpradega sinna juure, ega mõtelnud ei Leenu ega Edu pääle, ehk küll mõlemad ennast tema pärast vaevasid.

Keskööl tõusis ta üles, viskas kaardid laua pääle, kratsis kuklatagust ja ütles: „Täna õhtu olen viis rubla kaotanud, küll teine kord jälle tagasi võidan."

Tema tuigerdas kodu poole. Tee peal aga nõrkesid jalad ära, ja kraav kaisutas teda armsasti, kus ta hommikuni väsimust puhkas. Koju tulles sai ta isa käest küll hästi tõrelda, aga Saul ei lausunud sõnagi vastu ja tuigerdas tööle. Ema Epp palus isa, kuni see müramise maha jättis, ja lõuna ajal olid kõik jälle vanas hääduses ja ühesuguses päävalus.

Veel selsamal õhtul kutsus Andres oma poja Sauli enese juure ja ütles: „Sina pead tuleval talvel enesele naise võtma, sedaviisi ei lähe elu enam korda; sa hulgud ümber, jood ja sööd meie varanduse nahka ja ei hooli meie ega oma elust. Naisemehel tuleb oma hool ja mure, kes teda maailma laanest tagasi hoiab. Poissmees hulgub kui hunt mööda ilma ja ei hooli ühegi varast ega aust. Sinu tulevane naine on Metsavahi Leenu, kellele sa eile kena kasti kingituseks saatsid."

„Mina ei ole ühtki kasti Metsavahile saatnud, aga tema tütar on kena inimene ja võib minugi pärast minu naiseks saada," sonis Saul.

„See on kena, meie oleme kaubad kindlaks teinud ja enne jõulupühi läheme viisipärast kosja; aga sina pead Leenu vastu nüüd hästi libe olema ja temale mõne väikese kingituse tegema," ütles Andres.

„Küll olen, ja eks ma siis tee, aga mina ei tea, mis kinkima pean."

„Paar ilusat rätikut ja põll on esite küllalt."

„Küll ma tahan teie tahtmist täita," ütles Saul haigutades ja astus kambrist välja, iseeneses aga mõtles tema: „Nüüd panevad mind vägisi naist võtma, aga Leenu on rammus tükk, ja muidu nopib teda mõni muu ära. Isa on jutud kokku ajanud, nüüd võin ilma kartmata ligi astuda. Aituma,

kui hiir ilma vaevata kassi suhu jookseb. No eks ta rikaste juures ikka nõnda ole, ja minu isa on ju rikas mees."

4.

Lahvardi Kristjan oli nüüd enese, enese tahtmise ja oma maja vangi- ja sulasepõlvest raha abiga lunastanud. Nüüd võis ta tööle hakata; mis ta tegi, tegi ta enesele. Maarent ei tõusnud nüüd enam maa kasulikkusega, nüüd võis ta kirvest, höövlit ja lubjalabidat haljastada ja maja tõesti inimese elumajaks ümber muuta.

„Noh, kas meie majad siis inimese elumajad ei ole?" küsib mõni rendiperemees. Siis vastan otse julgesti: Niipalju kui mina Tartu, Võru, Tallinna ja Pärnu ümberkaudsed maad läbi olen käinud ja nii mitme rendiperemehe juures öökorterit ja leiba võtnud, õiget inimese elumaja mina veel teie juures näinud ei ole, küll aga mõne pärisperemehe juures Viljandi ümber. Sügavama järelkuulamise järele on minule üht ja sedasama laulu lauldud: „Kellele me teeme? Kellele me ehitame? Meie käed on lühikeseaja kontrahtidega kinni seotud." Ja see on tõesti tõsi, ja teil väga õigus. Meie rahva majad on enamisti veel orjade onnid ja jäävad niikaua, kuni terve maa raha abiga orjapõlvest lunastatud ei ole.

Mida enam eesti rahvas talu ja mõisa kohti ära ostab, seda suuremaks kasvab tema võimus maapinna üle, ja mida enam ta oma poegi ja tütreid suuremais koolides koolitab, seda enam langevad rumaluse ahelad meie vaimu ümbert. Seepärast edasi, edasi tugevas sammus, maapinna ostmises ja koolitamises!

Lahvardi Kristjan oli kakskümmend viis aastat vana. Tugev kehajõud paistis igaltpoolt välja, nägu punetas tervest verest. Temal oli õnn olnud lühikese ajaga oma maja lunastada ja nüüd võis ta tööle hakata.

Oma kambri otsa lõuna poole külge rajas ta paraja õunapuuaia, istutas veel sügisel kakskümmend õunapund ritta

sinna sisse ja palju marjapuid ning tegi varbadest aia ümber. Oma õue jagas ta nõnda, et loomad elumaja ette enam ei saanud, ja istutas mitmed vahtra- ja jalakapuud sinna ümber. Siis võttis ta kambri toa kõrval käsile. Ta tahus seinad seestpoolt vähe siledamaks, lõi nad puupuradega ära, tegi lubjaga siledaks ja viimaks valgeks. Kambrile lõi ta laudadest põranda alla ja tegi lauad nii siledaks, et neid märja lapiga kord kuus võis pesta. Kõige suuremaks vaenlaseks oli Kristjanil suits. Majal ei olnud korstnat, suits tungis igale poole ja oli silmadele ja kopsule kahjulik. Ka selle vastu leidis ta abi. Ta kiskus vana ahju maha, ostis mõisahärra käest telliskive ja tegi oma targema nõu järele pisema, aga ka kümme kord soendavama ahju sisse ja ahju kõrva väikese koha, kuhu ta kaks pada sisse müüris, kust jälle lõõrid kambri käisid, mis seda väheste puudega täiesti soendasid. Küll palus teda ema, mitte nii palju uuendada, aga Kristjan vastas: „Emake, nüüd on meil oma tuba ja oma luba ja võime ka kord paremat elu alustada." Kõik suits läks suitsutoru läbi majast välja. Mardipäevaks oli töö valmis, ning vana emakene lõi iga päev käsi kokku ja ütles: „Aga mis lõbus, mis hää! Kui isa hauast täna tagasi tuleks, ei tunneks tema oma maja enam. Tema külmetas ennast tihti kasuka sees, ja nüüd oleme särgiväel ja soe veel üleliia; aga vist nüüd tood nooriku majasse. Mina olen vana ja ei jõua enam talu talituse eestvedaja olla; aga too, armas poeg, üks niisugune inimene, kes minuga hästi lepib, siis elame veel õnnelikku elu."

„Saab näha, mis talv toob," ütles Kristjan; „aga tööd on minul küllalt olnud ja on veelgi, sest vaata, ema, meil ei ole ühtki õiget lauda ega tooli, ei sängi ega sängikotti, need asjad tuleb muretseda, ja et mina sooja, valgete akendega kambri olen saanud, tahan veel enne jõulu ka seespidise oleku eest muretseda; sellepärast on mu isa mind puutööd tegema õpetanud, nii et mina nüüd seda oma kasuks võin tarvitada."

„Tee, poeg, kuidas tunned, aga mõtle ka selle pääle, et meil veel palju võlga on; tuhat rubla ei ole nalja-asi.“

„Seda ma tean, armas emakene, aga kui Jumal õnnistab, saab tema omal ajal makstud; sa tead, emakene, et mina nelja aasta eest vähega pääle hakkasin ja nüüd mõne nädala eest tuhat rubla välja maksin ja kakssada veel meil tagavaraks on. Jumala õnnistus on minu ettevõtmise juures olnud ja kõige enam on see aidanud, et minu koolmeister mind mõtlejaks inimeseks kasvatas. Nii tõesti, ema, kui minu nimi Kristjan on, tahan seda temale tegudes veel tasuda, ja kui mind kuhugi valla ametisse peaks kutsutama, et minul sõna maksude juure on ütelda, siis tahan ka tema palga eest muretseda. Üks inimene võib palju teha, kui ta aga tahab.“

„Poeg, ära aga nüüd uhkeks saa ja oma tarkuse pääle toeta, muidu sigitad endale palju vaenlasi, kes sinule enam kurja, kui hääd võivad teha.“

„Uhkus tuleb rumalusest, aga tarkuse pääle pean mina toetama, muidu valitseks ju rumalus tarkuse üle, ja iga vaenlane ei ole mitte kurjategija, vaid tihti häätegija. Vaenlastega on mõnikord lõbusam elada, kui salalikkude sõpradega.“

„Vaata ette, mu poeg, muud mina ei soovi.“

„Muidugi, armas ema! Ettevaatamine on pääasi elus ja pääpidamine tema kroon; neis asjus on minul siiamaani asi korda läinud, aga saab näha, mis tulevik toob. Sina ütlesid, et pean naise võtma. Kui mina naise võtan, siis on vaja mõtterada kahe vahel jagada ja mitu korda peab mees siis naise tahtmise järele tantsima.“

„See on tõsi, aga kui sina hää naise saad, siis pole sul selle poolt suurt vaeva karta.“

„Väga tõsi, armas ema, aga häid perenaisi on väga harva leida; päris harimata naist ei tahaks mina sugugi võtta ja poolharitute hulgas on palju aganaid; täitsa haritud minusugune ei saa, ega kanna minu koht üleval; sa näed, ema, et minul selle poolest kõige kitsam lugu kätte tuleb.

Ühe pääle olen tihti mõtelnud, aga sääl on vanemad tõesti vastu; ometigi õnne pean mina katsuma."

„Keda sa arvad, poeg, kas võin ka teada?"

„Sinu ees, ema, ei ole minul ühtki saladust. Metsavahi Leenut olen arvanud."

„Metsavahi Leenut? Poeg, see tüdruk on kuldaväärt, aga ta isa oli minu mehe täisvaenlane ja nülgis kaks korda tema nahka ilmsüüta kombel. Leenu on tuline tööinimene ja sinu võrd haritud, aga ma arvan, vanemad panevad kõigest jõust teile vastu, ja kus nende õnnistus puudub, läheb abielu luhta. Metsavahi Leenu vastu ei ole minul ühtki ütlemist, võid kord õnne katsuda — aga kuhu jääb Kördi Saul? Kuulsin mineval pühal kirikus, et peab juba tema mõrsja olema."

„See ei ole õige," ütles Kristjan püsti karates; „Sauli ja Leenu vahel seisab tugev müür ja see ei anna niipea maha kiskuda, ja see on: Sauli viinahimu ja kaardimängimine ning tema rumalus."

„Võib olla, aga vanal Kördil on sugu raha, ja see on metsavahi kõige ülem armastus."

Ema ja poeg lahkusid ühest, aga Kristjanil oli tuli korraga takus.

Leenu Sauli mõrsja? See ajas une silmist ja köitis käed töö juures kammitsasse. „Kuidas saan mina Leenuga kokku? Kus võin temaga juttu puhuda? Kuidas tõmban vanemate südamed oma külge?" Need küsimused täitsid nüüd Kristjani südant. „Pean mina Leenule kirjutama? Mina katsun kirikuteel õnne. Kahju, et mina mineval suvel seda ei teinud, kus Leenuga kaks korda koos olin, aga õnne pean mina katsuma, muidu lendab lind pesast ja minule jääb vahtimine järele."

Inimene mõtleb ja soovib, aga Jumal saadab ta teed korda. Laupäeva keskhommiku ajal tuli Metsavahi Leenu ise Lahvardile ja otse üksipäini. Lapsena oli ta mitu korda siin käinud, aga nüüd juba kümme aastat — mitte korda. Temal

oli kangasuga vaja. Seda oli ta mitmest kohast kuulanud, aga mitte saanud, viimaks oli ta oma loaga Lahvardi perenaise käest paluma tõtanud. Vana ema võttis teda väga ausasti vastu, rääkis kõigest majatalitusest, näitas oma maja olekut ja kiitis oma poega kõigis töödes. Kristjan ise oli metsas, aga ema mõistis Leenut nõnda kaua kinni pidada, kuni ta koju tuli. Arglikult ja värisedes teretas Kristjan Leenut, ja see märkas kohe, kust poolt tuul puhus. Aegamööda näitas Kristjan kõiki oma uuendusi ja küsis, kuidas need Leenule meeldivat.

„Sa elad, koolivend, kui poolmõisamajas; eladeski ei oleks ma võinud mõtelda, et sa selle kambri nii osavasti ehitad.“

„Aga las' veel mu toolid, lauad, kapid, sängid valmis saavad, siis peaksid sa mu maja nägema,“ ütles Kristjan.

„Kust mina seda enam näha saan! See on ehk esimene ja viimane kord minul siin majas käia.“

Ema puges tuppa, Krisjan oli Leenuga üksi.

„Nüüd või ei eladeski,“ mõtles Kristjan, hakkas Leenu käest kinni ja ütles: „Kallis Leenu,“ — ta hääl värises ja käsi nõndasama — „kõike seda maja ja mis minul maa pääl on, tahaksin üksinda sinuga jagada. Ma olen lapsepõlvest sind meeles kannud; mis arvad sina sinna juure?“

Leenu seisis vagusi, aga ta värises. „Kristjan, mõtle, mis sa räägid? Sina — pärisperemees, ja mina — palja metsavahi tütar!“

Kristjan tõmbas Leenu vastu rindu, surus magusa musu ta huultele, mida Leenu vähese vastutõrkumisega teha laskis, ja ütles: „Leenu, täna ütle Jumala ees: kas tahad minule abikaasaks saada, minuga kõik jagada, mis elu ette toob? Anna vastust!“

„Jah, Kristjan,“ ütles Leenu julgesti, „ma olen sind ikka südames kandnud, aga mu isa ja sinu ema seisavad selle vastu surmani.“

„Minu ema mitte, usu seda, Leenu!“

Vana ema astus kambri, Kristjan tõmbas Leenu, kes kui küps vähk seisis, ema poole ja ütles: „Ema, siin on minu tulevane abikaasa, mu nüüdne mõrsja, kelle pärast ma ööd ja päevad olen tööd teinud ja vaeva näinud; minule on ta Jumala silma all siin lubanud minu mõrsja olla, ta kardab aga, et sina selle vastu oled."

Vana ema võttis Leenu ümbert kinni, andis temale suud ja ütles: „Tere tulemast, mu tütar; Jumala õnnistus olgu teiega!"

Ka Leenu surus vana ema vastu rindu ja nuttis kui laps. Elades ei oleks ta mõtelnud, et ta täna mõrsjaks saab ja veel priile mehele. Ta süda tundis rõõmu ja oleks lõhki karanud, nõndasama ka Kristjanil. Kena, valge linaga kaetud laua pääl seisis varssi söök ja kõik kolm istusid sääl ümber, ja Jumala inglid laulsid vist: „Rahu olgu maa pääl!"

„Suvistepühade ajal peame pulmad, kui Jumal aga õnnetuse eest hoiab. Senikaua tahan mina oma maja täiesti korda seada, ja siis astu minu pääkrooniks siia sisse!"

„Ja mina tahan kõik teha, et ta iludus veel enam õitseb," ütles Leenu. „Aga kõige õelam on meil minu isa ära võita; tema tahab mind Kõrdi Saulile naiseks anda, keda ma silma otsas ei salli; aga katsume õnne. — Tulevane talv toob palju kannatamist ja suurt võitlemist, aga ole julge, Kristjan! Sinuga Lahvardil õnnelik või sinuta kalmukünkas magades, — see seisab kindlasti mu sees."

Noorrahvas lubas asja pulmadeni salajas hoida, ja Leenu lahkus rõõmsas meeles.

Tee pääl mõtles ta ikka: „Ma olen täna kosjas käinud ja olen mõrsjaks saanud, kes seda enne kuulnud; aga kuidas võidan ma isa?"

Koju tulles tuli isa vastu ja ütles: „Kus sina täna ometigi ümber ajad? Tahtsin juba sind otsima tulla. Kust sa kangasoa said?"

„Lahvardilt," vastas Leenu.

„Ega sa hull ole," kisendas isa, „sina käisid Lahvardil!"

„Kas see siis nii imeasi on?“ küsis tütar. „Lahvardi ema on esimene lahke inimene ja esimene kangur.“

„Sina käisid Lahvardil ja olid kõige selle aja Lahvardil?“

„Seda, isa, küll mitte, ma käisin mitmes kohas, aga viimaks ei aidanud nõu kuhugi, pidin Lahvardilt õnne katsuma.“

„Ja sina said Lahvardilt soa?“

„Just Lahvardilt; nemad on nüüd õnnelikumad inimesed kui meie; nende kamber on sada korda soojam ja puhtam kui meil, ja kui kena ahju ja keetmisekoha Kristjan on ehitanud ja kui mõistlikult oma õunapuuaia sisse seadnud. Ma ütlen: koolitatud mees teeb koolitatud mehe töö, ja harimata jääb oma vana sõnnikuauku istuma; ma olen ka lõunat söönud Lahvardil ja väga hääd, puhta, kaetud laua päält.“

„Ja Kristjan sõi sinuga ühes?“

„Ja muidugi, ta on ju minu koolivend, sest et kihelkonnakoolis mõnda korda ühest kausist sõime ja ühest ämbrist vett jõime; ega see siis ime olnud, kui nüüd kümne aasta pärast seda jälle kord katsusime, ma ütlen: Kristjan on mõistlik mees.“

„Võtku teid ja teie kihelkonnakooli, ikka viskad sa mulle seda nina pääle, aga ennem oleksin mina sulle kümme kangasuga ostnud, kui et sa täna seda Lahvardilt otsima läksid; ma soovin, et sa soa homme jälle ära saadaksid.“

„Seda, armas isa, ei ole vaja. Kui kangas valmis on, siis saadan ta tänuga ära. Lahvardi ema andis selle väga hää meelega; mõtle, kui hääd sigarid Kristjan sulle tõi, tal ei näita ühtki vihavaenu meie vastu olevat.“

„Ja sina käisid Lahvardil? Seda ei oleks mina eladeski soovinud, ja sinu jalad ei pea sinna enam minema.“

„Ära nüüd, armas isa, pahanda; oleksin mina seda arvata võinud, et sina nõnda selle käigu vastu oled, ei oleks mina sinna läinud.“

„See on mõistlik jutt, nüüd mine sauna, ema on juba sääl — aga ära enam Lahvardile jookse.“

Leenu läks sauna. Ema esimene küsimine oli, kust Leenu kangasoa saanud.

„Lahvardilt," oli tütre vastus.

„Sinna ei oleks sina mitte pidanud minema."

„Kust pidin siis saama? Esmaspäeval tahame kangast käärida ja sukka ja niide panna."

„Tõsi küll, aga Lahvardi rahvas on meie vaenlased."

„Seda mina sugugi ei usu, nemad võtsid mind imelahkelt vastu, näitasid oma maja elukorda, söötsid mind ausasti ja ma ütlen õieti, ma ei ole kuskil veel nii lõbusaid tundisid elu sees inimeste hulgas elanud kui täna Lahvardil, ja nemad on nüüd prii eesti rahvas."

„Tütar, sa jampsid, meie oleme ka niisama priid kui Lahvardi rahvas."

„See ei ole tõsi! Meil ei ole kämbla laiust tükki maapinda, mis omaks nimetada võiksime; prii mees prii maa pääl on minu silmist suure au sees."

„Siis ehk tahaksid Lahvardile veel perenaiseks asuda, kui Kristjan järele tuleks."

„Jah, tuhat kord ennemalt kui Kördile. Kördi Saulil ei ole muud kui suur suu, aga Lahvardi Kristjani elukorda peaksid sinagi nägema! Ma ütlen, mitte silmapilku ei mõtleks sina enam, vaid kui Kristjan mind sinu käest endale naiseks paluks, oleksid sa kohe valmis lubama."

„Sa oled pääst jamps, vist on Lahvardi ema sulle nõiakooki küpsetanud, ja selle läbi sind oma poja külge köitnud."

„Armas ema, nõiakookisid ei oska keegi küpsetada, vaid nõiakoogid küpsetatakse sõnades ja südames; kus armastuse vägi südameid ühendab, sääl on ka ilma raha ja varata õnn. Armas ema, sa võid mind õnnelikuks teha, kui sa ühe nõiakoogi küpsetaksid, mis Kördi Sauli meie majast ära saadaks; seda inimest ei salli mina oma silma otsas."

„Lähme toa juure ja jätame lobisemine maha. Saul ei ole veel kosjas käinud ja Lahvardi Kristjanile meie sind ei anna, kui ta ka sada korda rikkam oleks kui Saul."

„Kui teie mind väg'si mehele minema sunnite, siis ütlen kohe, et mina täna viimast päeva teie majas olen. Kaubaasjaks ei tohi teie mind mitte tarvitada."

„Kes sinu käest õieti luba küsib?" ütles ema pahaselt. „Meie oleme sinu vanemad ja meie sõna järele pead sina sellele minema, kellele meie sind paneme. Nõnda laulsin mina ka kord, aga nüüd tänan Jumalat, et metsavahi isanda emand olen. Meil on leib ja leivakõrvane kui ka rahakopik majas olnud, ja saab veelgi olema, kui Jumal kõige õnnetuse eest hoiab, ja nõnda on ka Kördil olnud; aga Lahvardil on ennevanast tuline vaesus aset pidanud ja kes teab, missugusel kombel Kristjan raha on kokku ajanud, millega nüüd koha ostnud; õigusega ei näita see ometigi olevat."

„Ära tee, armas ema, pattu niisuguste mõtetega. Kristjan ei ole oma raha mitte varastanud."

„Seda ma just ei usu, aga kavalusega enda poole kiskumine on ka patt ja nüüd on ju maailm väga raisus, igaüks kisendab üksinda raha järele ja mõne kümnekonna rubla eest annab mees ihu ja hinge kuradile, kui ta aga raha kord näha saab." —

Mõlemad naisterahvad läksid majasse ja kammisid juukseid, aga terav ema silm nägi kohe, et tütre südames midagi põksus, mis enne sääl aset ei leidnud.

„Sa oled ilma rahuta, mu tütar?" küsis ema.

„Jah ilma rahuta, sinu sõnade pärast, tõesti ilma rahuta. Mina ei ole Kristjanist veel kellegi käest paha sõna kuulnud, aga Saulist teab iga laps sada juttu lobiseda, ja suurem jagu neist on õiged. Saul on sada korda maantee kraavis viina väsimust välja puhanud, mitmed kümned rublad kaardimängimisel kaotanud, mitmed ööd külatüdrukute juures jahti pidanud. Ta sõimab ja vannub iga sõna juures — ja sellele tahate teie mind ära müüa. Armas ema, sina oled mind vaevaga kasvatanud, sinu sõna olen ma kõigis asjus kuulanud, ja nüüd — ja nüüd — nüüd kaupled sina ja isa mind lehmamullika kombel ja tahad vist toop viina kauba pääle."

Ema läks lumivalgeks näost ja tütar nuttis kibedasti, võttis aga armastusega ema kaelast kinni ja ütles: „Kallis ema, sa võid mind päästa ja isa südant teisele mõttele käända. Sinu käes seisab mu õnn ja õnnetus, mitte isa käes. Isal on ükskõik, kes mind kosib, Saul või Kristjan, kui mina aga tanu alla saan; armastuse järele küsib tema vähe, ja ma olen — ma olen — ma — ma olen ju —"

„Mis, oled sina ju?" küsis ema värisedes.

„Ma olen — oh ema — ära mind enesest ära tõuka— ma olen —"

„Tule Jumal, appi! Kallis Jumal: mis sul viga on?"

„Mina olen teie teadmata juba kihlatud mõrsja. — Sinu käes, ema, seisab nüüd minu õnn ja õnnetus — ma olen lapsest saadik Lahvardi Kristjanit armastanud, ja täna olen tema mõrsjaks saanud; meie kõige suurem mure on nüüd teid ära võita."

„Tule, Jumal, appi, aita, Jumal! Sa oled pääst nõder!"

„Hoidku Jumal mind ja iga inimeselast selle häda eest, aga mis mina siin Jumala ja sinu ees tunnistan, on tõsi, ja ja ma ütlen veel üks kord: Ema, sinu käes seisab mu õnn ja õnnetus, täna on mind Lahvardi Kristjan oma toas, Jumala ja oma ema silma all endale abikaasaks ja aitajaks palunud ja Jumala nimel olen mina tõotanud tema naiseks saada ehk muidu rahulikult kalmukünkas magada. See lubamine ei ole aga mitte tänasel päeval minu sees äkitselt tõusnud, vaid see on aastate kaupa minu sees idanenud; ma olen Jumalalt Kristjani endale meheks palunud ja täna on tema kogemata juhtumise läbi mind naiseks palunud, ja ka see mõte ei ole tema sees täna tõusnud, vaid vist aastaid idanenud, muidu ei oleks tema minule nii ilusa kasti kinkinud ja selle kasti on ta oma käega teinud. Sinu käes seisab mu õnn ja õnnetus, armas ema! Aita isa juures Kristjanit armsaks teha ja anna siis minu tänane juhtumine teada."

„Armas tütar, sa jampsid, mine parem magama, homme ajad sina vist teist juttu."

„Und ei ole mu silmis, ja tänasest päevast ei ole minul muud juttu, ema, tee oma tütar õnnelikuks!“

Ema läks kambrist välja ja mõtles: „Nüüd on asjad koguni raisus, meie oleme tütre Saulile lubanud ja tütar on ennast Kristjaniga kihlanud; tee nüüd mis tahad! Kahju, väga kahju, et teda täna suga otsima saatsin, aga ta on Kristjanit juba koolis vist endale ära valinud ja Kristjan teda, ja neid armastuse sidemeid lahti kiskuda on raske. Kahju oleks, kui mu armas tütar Lahvardi peremehe naiseks saaks!“

5.

Lahvardi Kristjan tegi kibedasti tööd oma maja seespidise ehitusega, aga Kördi talus seisis kõik vana isaisade seaduse järgi. Rehetoa küljes seisis siin ka kamber, aga seda võis ennem sealaudaks kui inimese elumajaks nimetada. Muldpõrand all, seinad mustad ja nõnda, kuidas palgid metsast toodud, lagi must ja ämblikuvõrke täis. Aknad nelja pisukese ruuduga, ja needki suitsust mustad, misläbi valgust sugu sisse paistis. Rehetuba oli ruumikas. Suur ahi ühes nurgas, seinte ümber laudadest lavad, kus õlekood sees seisid, kus pääl rahvas magas; tuba ise ilma aknata. Päeva-ajal seisis toa uks lahti, ja naised ketrasid toas, kasukad seljas ja kaks paari sukki jalas, kuidas seda igal pool veel tänapäev ette tuleb. Puhtus oli siin tundmata võõras, ja vana kui noor Kört pidasid neid inimesi saksaks, kes puhtamalt elasid kui nemad. Talupoeg, see on eesti talupoeg ei võivat puhtalt elada, vaid ikka lojuse kombel, oli vana Kördi kõige õigem elumärk.

Õue pääl oli niisamasugune roppus. Elajasõnnik vedeles mõnikord üle labajala toa ukse ees, ja tihti pidas emis oma poegadega perelaua all toas talurahvaga ühtlasi sööma-aega, ja seda pidas Kördi perenaine suure au sees. Piimatalitusest ei taha meie siin palju rääkida, aga kui Kördi perenaine linna võid viis, oli see rattamäärdega ühesugune ja kärbse, prussaka ja lutika kehajaokesed kaalusid sääl sees ka oma

jao, ja perenaine vabandas, et prügi tee pääl vankrist või saanist sisse olevat pudenenud. Ja ometigi oli Kördi peremees tugev talupoeg ja nõukas mees. Kördi vanad isad olid aga nõnda elanud ja vanaks saanud, miks pidi siis nüüdne põlv targemat tegema, ja noor Kört astus igas sammus oma vanemate jälgedesse, naeris tihti Lahvardi Kristjanit ehituse pärast ja sõimas teda uhkeks ja hilpharakaks.

Enne jõulupühi peeti Kördi majas isa, ema ja poja vahel suurt nõu naisevõtmise pärast. Viimane otsus oli: Saul pidi viimasel pühal kosja minema ja pulmad nelja nädala pärast ära peetama. Saul pidi esiti Metsavahile jääma ja suveks Kördile noorikuga tööle tulema, aegamööda pidi siis Siimu Mihkli talukoht ära ostetama ja noorrahvas sääl pesa-aset võtma. Kõik väga kena, kui aga asjad siginevad.

Vana Kört käis enne pühi kord linnas ja ostis mõned sitsiriide hilbukesed mõrsjale ehteks, paari ummiskingi ja mõne pudeli odavat keelekarastust. Nende asjade külge pidi metsavahi Leenu süda kinni jääma.

Viimase püha õhtul rakendas Saul hobuse saani ette, pani kirikuriided selga, punase vöö pääle, rebasenahka kübara pähe, paar pudelit ka tasku, saiakompsu ja rätikimbu saani, võttis isa ninameheks kõrva, ja sõit algas. Tee pääl tuli vanatüdruk vastu. Kört sülitas viha pärast, vandus mõne suutäie kurja, keeras hobuse kolm korda ümber ja sõitis siis edasi. Vanatüdruk oli esimene õnnetuse märk.

Metsavahi õues jäi Saul välja hobuse juure, isa astus tuppa, teretas majarahvast ja ütles endal täna õhtu virga lehmamullika ära jooksnud olevat, keda ta siit taga otsivat. Metsavaht teadis, kust tuul puhus, ja andis luba otsida.

Kördi Andres käis maja läbi ja leidis Leenu tagakambrist lugemast.

„Tere ka, neitsike, sind olen täna just otsinud.“

„Tere, Andres, mis siis minust tahate?“

„Sinu isa on sind minu pojale naiseks lubanud ja täna õhtu tulime kosja-asju selgeks tegema. Sinul on vist hää meel, et nõnda ruttu tulime; Saul on hobuse juures.“

Leenu vaatas Andrese otsa terava silmaga ja ütles siis kindla häälega: „Andres, teie olete täna pääst sugu segane ja sellepärast kogemata meie majasse juhtunud. Teie ehk tahtsite oma pojaga Kalmule sõita, kus Tiiu teid ootab; mina ei ole teid mitte oodanud, ja minu isal ei ole minu üle selles asjas ühtki luba.“

„Neitsike, ära nüüd nõnda pahanda; Kalmul ei ole meil ühtki otsimist.“

„Siis otsib Kalmu Tiiu teid pärast kohtu läbi; teie poeg on Tiiut endale naiseks palunud ja tema seks lubanud saada, ja sellega on kõik jutt meie vahel otsas: siin on kambri uks, nüüd võite minna.“

„Sest jutust ei saa mina aru,“ ütles Andres; „sina oled minu poja kihlatud mõrsja ja pead selleks saama, nii tõesti kui mina Kördi Andres olen.“

„Meie vahel ei ole ühtki kihlust veel olnud ja teie poja naiseks mina eladeski ei saa, kui isa mind ka sada korda kas või ahelas tema külge köita tahaks.“

Tõmm astus emaga kambri ja ütles: „Nüüd, tütar, võta kosjad vastu, ja kolme nädala järele saavad rõõmsad pulmad.“

„Mina olen Andresele juba ütelnud, kus ta poja kihlatud noorik elab, ja ta teeb väga õieti, kui ta veel täna õhtu sinna kosja sõidab. Minu silma alla aga Saul ärgu eladeski tulgu: mina tahan vaba mehe naiseks saada, aga mitte vaeste tütarlaste petja naiseks.“

„Keda on siis Saul petnud?“ küsis Andres.

„Minge küsige seda Kalmu peremehe tütre käest, tema annab teile õige vastuse!“

Viha välkus Andrese silmis, ja häbi pärast oleks ta maa alla pugenud, aga ta tegi vaga näo ja ütles: „See on tühi lori ja külanaiste kaval jutt; sina oled minu poja ainukene mõrsja.“

„Mina olen kord teile ta õige mõrsja nimetanud ja nüüd arvan, et teil mõistus pääs on ja et sinna kosja sõidate.“

„Andres, tule tuppa, too Saul õuest sisse ja joome kosjaviinad ära,“ ütles Tõmm, „ja tuleval laupäeval läheb noorrahvas kirikuõpetaja juure lugema.“

„Kallis isa,“ ütles Leenu, „sind armastan ja austan ma südamest, aga täna õhtu jäta kosjajutt katki; kui teie vanal viisil pudeli napsi tühjendada tahate, ei ole minul sinna juure ühtki ütlemist, aga minu nimi jätke sääl juures nimetamata, ja Saul jäägu parem oma hobuse juure, sõitku küla kõrtsi või Kalmule, minul ükspuhas.“

„Kuidas võid sina nii jõledat juttu Sauli ja Kalmu Tiiu pääle tõsta?“ küsis metsavaht.

„Armas isa, mina ei tõsta ühtki tühja juttu. Eile tulin kirikust, ja Kalmu Tiiu, see ilus noor tüdruk, tuli minuga ühes kodu poole; tee pääl hakkas ta väga mind paluma Kördi Sauli eest ennast hoida, kes mineval suvel tihti neil käinud ja teda lubanud naiseks võtta, mida Tiiu ka kindlasti uskunud ja nõnda nüüd õnnetu inimene olevat.“

Kahvatanult ja värisedes seisid Andres ja Tõmm Leenu ees ega saanud sõna suust. Viimaks kisendas Andres: „See on vale, see on jõle teotamine!“

„See ei ole sugugi vale ega teotamine; sõitke sinna, siis saate kuulda.“

Andres tampis viha pärast jalgu vastu maad, lubas Tiiu surnuks lüüa ja terve Kalmu talu laiali pillata. Tõmm aga seisis sügavas mõttes, ja ema ohkas südamest. Viimaks ütles Tõmm pühalikult: „Kui see kuulutus tõsi on, siis annan teile nõu täna õhtul Kalmule sõita ja sääl kosja-asjad küpseks teha. Kalmu Tiiu on ilus ja priske tütarlaps, ja minul oleks kahju, kui ta sinu poja läbi häbi ja naeru alla saaks.“

„Kui see tõsi on, siis pean ma seda teed käima,“ ütles Andres vihaga; „aga Saul saab enne pulmi veel hää nahatäie.“

„Seda ei ole vaja," ütles Leenu, „vaid aga kiireid pulmi, ja teie tänate mind eluaeg, et teile nii lahke ja osava hinge majasse soovisin."

Andres tõttas õue, kus õnnelik Saul teda külmaväristusega ootas.

Andres karjus ja vandus maad ja maailma kokku ja sõimas poega esimeseks kelmiks.

„Istu saani," ütles ta viimaks, „ja pea oma suu kinni, ehk muidu saad mööda kõrvu."

Saul oli kui lammas vagusi.

Andres sõitis otseteed Kalmule, mis neli versta Metsavahilt kaugel seisis. Saul värises kui haavaleht.

Kalmul oli rahvas veel üleval ja Tiiu istus murelikult sängi pääl; Kördi Andrest nähes tahtis ta toast välja joosta, aga see hakkas ta käest kinni ja ütles: „Minul on sinuga täna õhtul midagi seletamist; ära karda mind ühtki, vaid anna vastus; see võib sinu ja minu kasuks sündida." Ta tõmbas kahvatanud neitsi kambri, ja siin vanemate silma all küsis Andres tema loo järele ja kas Saul teda naiseks võtta lubanud.

Tiiu värises kui haavaleht ja ütles kartusega: „Saul vandus minule Jumala nimel, mind enne jõulu omaks naiseks võtta, ja ma olin nõder naisterahvas ja kuulsin tema juttu, aga nüüd olen mina õnnetu."

Andres jooksis õue, tõmbas poja karvupidi tuppa, andis mõne matsu mööda selga, viis siis ta kambri ja ütles: „Kas on tõsi, et sina sellele neitsile vandel oled tõotanud, teda enese naiseks võtta?"

„Ja, see on tõsi," kogeles Saul.

„Ja sina oled tema au teotanud?" kisendas Andres.

„Küllap vist," vastas Saul.

„Siis on tema sinu naine. Tuleval pühal saate esimest ja teist korda maha kuulutatud ja ületuleval pühal laulatatud."

Tiiu langes Andresse kaela ja silmavesi voolas mööda palgeid. Tiiu vanemad aga seisid kui postid ja olid kahvatanud.

Tütarlapse nutt tegi Andrese südame pehmeks ja ta ütles: „Olgu nüüd kõik unustatud, inimesed oleme kõik, aga jõledasti eksinud olete mõlemad.“

Kosjaviinad joodi veel selsamal õhtul ja anded jagati mõrsjale kätte, kes südames Taevaisa õnneliku juhtumise eest tänas, ja Saul nähti üsna rahul olevat.

Kahe nädala pärast peeti Kördil väga väikesed pulmad, ja iga inimene, kes asju selgemalt tundis, pidas Andrest väga ausaks meheks, ja Tiiu tahtis teda otse käte pääl kanda.

Metsavahi isand oli tütre vastu üsna okkaline. Kui aga lugu põhjani tundma õppis, lõi ta käsi kokku ja ütles: „Tänu Jumalale, kes mu tütre hoidis õnnetuse eest,“ ja ema austas Leenut taevani.

Kõige rõõmsam oli Leenu. Ta oli ühe inimese õnnetusest päästnud ja see tegi ta südamele kergitust; ka Tiiu tänas silmaveega Leenut ja ütles: „Kui ma hingest teaksin, keda sina maa pääl armastad, kohe tahaksin teda põlvili paluda, sind varssi tema majasse tõmmata.“

„Täna Taevataati,“ vastas Leenu, „minule ei ole ninameest tarvis, vaid ma tahan priile mehele ükskord kätt ja südant anda, aga mitte sunnitud teel. See oli väga õige, et sa oma saladust minule avaldasid, selle läbi oli minul võimalik kõige hõlpsamalt sinu nüüdsest mehest lahti saada ja sind ennast päästa. Oleksin mina kosjad vastu võtnud, siis oleksime mõlemad eluajaks õnnetud olnud.“

Selsamal ajal, millal noor noorik ja metsavahi tütar kiriku õues teineteisega nõnda juttu puhusid, sündis Metsavahil lugu, mida meie jutustamata ei tohi jätta.

Lahvardi Kristjan läks kirikuriides Metsavahile ja leidis vanamehe üksi kodust.

Kristjan andis vanamehele hää sigari suitsetada, rääkis väga lahkesti majapidamisest ja enda töödest, tõmbas viimaks pudeli hääd veini taskust ja palus metsaisandat klaasi tema õnne pääle kokku lüüa ja kõik vanad asjad unustada.

Aegamööda nooldus metsaisand, ja jutt jooksis veevoo kombel. Korraga küsis metsaisand:

„Miks oled siis minu juure tulnud? Kas mõnd tarbepuud vaja või mis?“

„Ärge selle üle palju küsige; tulin just teid kui kõige ligemat naabrit teretama ja oma meelt lahutama. Et teie aga tarbepuist juttu tegite, siis ütlen otse julgesti, et minul üht õunapuud vaja on, keda mina oma maja aeda tahan istutada; kui teie seda lubada võiksite, siis oleks mu kõige suurem soov täidetud.“

„Aga nüüd on talv, ja sel ajal ei või neid hästi välja kangutada,“ vastas metsaisand, „minul on küll mitmed väga hääd puud.“

„Just talvel on kõige parem; mina tõstan puu kõige juurtega välja ja viin ta kas nelja hobusega koju.“

„Läheme siis aeda vaatama.“

Mehed sammusid õunapuu-aeda, aga Kristjanile olid kõik puud vastumeelt, ja ta ei leidnud ühtki oma tahtmise järele.

Metsavahi süda lõi pahaks, ja ta tahtis hää meelega ninakast võõrast lahti saada, kellele hääd tahtis teha, aga kes nüüd häätegu ei mõistnud vastu võtta, kuid Kristjan palus viimaks õunapuud ometigi ise valida ja maksku siis mis maksab ära osta.

„Võta, missugust tahad,“ ütles metsaisand, „ühesugused hääd on nad kõik.“

„Läheme siis tagasi ja lööme klaasid noore õunapuu terviseks kokku.“

Jälle tormasid suitsusambad kambri lae poole ja kõlisesid klaasid.

Sel silmapilgul astus Leenu emaga kirikust tulles majasse. Mõlemad jäid kohkudes seisma. Kristjan aga kargas üles, võttis Leenu käest kinni, tõmbas teda isa ette ja ütles: „Armas ja austatud naaber, see on see õunapuu, keda mina teie aiast enda aeda istutada soovin; andke oma õnnistus

sinna juure ja ma vean tema varssi kõige juurtega kas kesktalve ajal enda aeda."

„Mis, mis, — mis hullustus see on? Ja sina, Leenu, seisad vagusi tema kõrval! Välja minu majast!" kisendas metsavaht.

Leenu langes isa kaela, surus magusa musu isa suu pääle ja palus: „Isa, anna mind vabale mehele ja ära keela mind mitte! Tee oma tütar õnnelikuks!"

Kui ussist nõelatud lükkas isa tütre enesest eemale, kargas püsti, sammus mööda tuba ja kisendas viimaks: „Nüüd on hull aeg, tüdrukud jooksevad meeste järele ja kosivad neid; isast ja emast ei hooli enam keegi; vist olete juba kes teab kus kihlused ja pulmad ära pidanud. Nüüd tulete veel mind ärritama ja näitate, et teile võit peab jääma. Mina olen sinu isa, ja minu käes on võimus sind sellele panna, kellele ma tahan; aga selle peigmehega kasi minu silmist!"

„Ära nüüd nõnda käratse," ütles Leenu ema vahele; „ma arvan, sa teed kõige õigemalt, kui sa oma tütre Lahvardi Kristjanile annad: ta saab pärisperenaiseks, ja nad armastavad teineteist."

„Ah, sina oled ka juba tütre nõus; väga ilus, siis tehke, mis tahate, aga mina annan oma tütre, kellele mina tahan!" kisendas Tõmm.

„Just teie käest palun mina teda endale, armas metsaisand! Minu elukord on niisugune, et teie tütart ausasti võin toita, ja teid ennast luban mina kui vanemaid kõigest südamest austada," ütles Kristjan tõsiselt.

Metsavaht vaatas oma tütre otsa, kes Kristjani kõrval seisis, ja ütles: „Ja sina, mu tütar, tahad kõigest hingest Kristjani naiseks saada?"

„Ja, armas isa, selle prii eesti mehe naiseks või ei kellelegi."

„Tule Jumal appi, sa oled pääst nõder!" ähkis metsaisand.

„Hoidku Jumal meid kõige selle õnnetuse eest," vastas Leenu, „aga kelle naiseks tahad sina mind, armas isa, siis panna ja saata?"

„Kellele, kellele! oh — oh — aga mitte Lahvardi Kristjanile," ohkas metsaisand.

„Mis siis temal viga on?" küsis tütar.

„Mis temal viga on! mis — mis!"

„Ära nüüd, armas isa, pahanda; anna oma luba sinna juure, ja meie oleme õnnelikud inimesed," ütles Leenu nuttes.

Ema hakkas vanamehe kaelast kinni ja palus: „Ära keela oma õnnistust; meie olime ka kord noored, ja oleks minu isa sinule mind ka keelanud, siis oleksid sina kes teab missugusega kokku juhtunud."

„Olgu siis täna teie võit!" ütles Tõmm urisedes.

Kõik hakkasid temast kinni ja surusid vanameest armastuses.

„Ärge mind nüüd surnuks armastage! Aga nii järsku kihlust ei oleks mina uneski mõtelnud! Ja sina, tütar, oled nüüd õnnelik?"

„Jah, isa, Lahvardi Kristjan on minu eesmärk igal pool olnud, teda olen ma iga päev oma südames kannud, ta on mu helkjam koidutäht olnud, ma olen täiesti õnnelik".

„Ja Kristjan, sina ka?".

„Selle järele ei ole enam tarvis küsida. Ühe sõnaga: ma ei oleks täna mitte pärisperemees, kui teie tütar mind selleks ei oleks teinud."

„Oled sa, Leenu, Kristjanile ehk raha salaja laenanud?" küsis metsaisand kohkudes.

„Raha mitte," vastas Kristjan, „aga veel enam kui raha, see on — tahtmist ja püüdmist oma toa ja oma loa järele, see on mu õnnetee olnud tänapäevani." Ta tõmbas Leenu oma rinna vastu ja surus tugeva musu ta huultele.

„Olgu siis minu õnnistus teiega! — Aga minu kõht on tühi, naised tooge leiba lauale ja mis veel kätte saate!"

„Aga ütle, Kristjan, kuidas julgesid sina minu majasse selle tahtmisega tungida?"

„Armastus teeb kõik uksed lahti; armastus andis minule julgust siit uksest sisse tungida ja, oleksid nad ka raudkangidega minu eest kinni surutud olnud, vist oleksin mina teed leidnud neid lahti kangutada."

„Aga ütle minule, kust oled sina seda raha kokku ajanud, millega oma koha ära ostsid?"

„Seda olen mina oma põllust ja kauplemisest saanud, ja kõige minu maja küljes ei ole ühte ülekohtu kopikat; päälegi on kõik kohad raha täis ja meie võime teda enesest ära lükata või ülesse korjata, igaüks oma tarkuse järele."

„Ja sinu talu on päris võlgadest lahti?"

„Seda küll mitte, aga see võlg tema pääl on väga väike ja saab vist Jumala abiga pea makstud."

„Ja seda maksu loodad vist minu tütre läbi saavat?"

„Selle pääle ei ole mina uneski mõelnud; mina ei tea kas teil vara on või mitte; selle järele ei ole mina iialgi küsinud, vaid minu ülem mure oli üht mõistlikku perenaist saada, ja kui teie oma tütrele ka mitte midagi, ma ütlen tõega, mitte küüne suurust varandust ühes ei anna, siis olen mina sellega kõige enam rahul ja tütar ise ka. Varandus ei ole meid kokku vedanud, vaid armastus."

„Armastage siis ja saage rikkaks, minu poolt ei saa tütar mitte nööpnõela ühes," naeris Tõmm.

„Seda parem," naeris Kristjan vastu; „mis inimene ise teenib, on temale ka kõige armsam; ja mina palun teid, et ka pulmad minu kulu pääl peetaks, see on, mina tulen siia, sõidan oma armsa Leenuga kirikusse laulatusele ja siis tulete kõik minu majasse, kus pulmad eht eesti viisi peetakse. Kõige eest tahan mina muretseda."

„Aamen, olgu sedaviisi; minult ei saa sina muud kui naise."

„Muud mina ei ole ka tahtnud, ja nüüd lööme veel klaasid uue elu alustuseks kokku."

„Leenu ja ema, tulge siia!“ kisendas, Tõmm ja varssi kõlasid neli klaasi noorrahva terviseks.

„Aga mil-ajal tulevad pulmad?“ küsis Tõmm.

„Suviste esimesel pühal,“ vastas Leenu.

„Jah, suviste esimesel pühal,“ kordas Kristjan.

„See on pikk mõrsjapõli,“ kostis Tõmm, „aga olgu minugi pärast, siis on mets noores lehes ja heinamaa haljas, rohus ja rohu pääl hää püherdada.“

Nüüd söödi ja joodi, ja noorrahvas ajas oma jutud, ja õhtul sõitis õnnelik peigmees koju. Tõmm lõi käsi kokku, kuidas naised ta täna ära võitnud. Teisel päeval tuli igapäevane talitus jälle majasse, kuid Leenut nähti imekiirusega veel pärast päevatööd endale asju õmblevat ja kuduvat, mida talle hädasti tarvis läks. Tõmm ei rääkinud enam pulmadest sugugi, temal oli asi kui unenägu. Kristjan aga tegi väsimata tööd oma maja seespidise kraami kallal, ja üks tislerisell aitas teda sääl juures. Pühapäeval aga tõttas ta Metsavahile ja ajas lõbusat juttu, ja siis lisas metsaisand mõne sõna pulmadest juure.

6.

Astume kord veel Kördi Andrese majasse. Tiiu on siin noorik ja täitsa talu tüdruk. Hommikust õhtuni peab ta majatalituses ees ja taga olema. „Noorik, tule ja, noorik, mine,“ kuuldakse perenaist käskivat, ja noorik teeb ka, mis jõuab; ükski ei aita teda sääl juures. Saul vaatab päält ja haigutab parem sooja ahju taga, kui noorik elajatele vett toobriga veab ja ränki riistu tõstab: ta on ju noorik ja peab tuld ja vaeva nägema. Õhtul puruväsinud, peab ta kella üheteistkümneni vokki tallama ja hommiku kukelauluga juba jälle platsis olema; küll on orjus kibe, aga ta kannatab kannatuses, mõteldes: noorikuaeg lõpeb ükskord otsa, ja siis tuleb ehk parem elu.

Õelal pereeidel aga ei ole halastust nooriku vastu, vaid iga päevaga läheb töö veel õelamaks, otsekui kustutaksid nad

tuld. Sauli hapud sõnad, kui ta joobnult kõrtsist koju tuleb, on tema ainus troost.

Saulile kui toorele inimesele on ju noorik mänguasjaks majasse toodud, kelle juures ta oma jõledat nalja ja viha kord kustutada võib. Üksinda Andrest kuuldakse vahel armast sõna noorikule andvat, ja temagi saab siis oma naise käest hästi noomida. Oh vaene hing, parem oleksid võinud Kalmule jääda, kui nüüd pärisori olla! Pärisorjad ei tunne ju muud kui pärisorja elu, ja see on neile aegamööda kõige armsamaks läinud.

Oh orjaaeg, kui palju muda oled sa eesti pinnale kannud! Kui palju ebausku, vaimupimedust! Ja ometigi julgevad su kandjad kisendada, et sa valgust ja õnne meie maale oled toonud. Jah valgust ja õnne su vedajatele, aga põrgut eesti lastele, kelle sees sa praegugi ahelas istud, ja kus sind ühe vaimu suust teise suhu visatakse, et sa oma mahlaga kõik rammusaks teeksid, aga ise sääljuures ikka lahjemaks jääd. Korja raha, rahvas, ja koolita oma noorsugu, siis pääseb su maapind vangist, su rumaluse ahelad langevad ja vaimukari taganeb valguse eest! Jäta kõrtsid kuivaks ja sõida parem aastas kümme kord eesti seltsidesse ja ime säält uut jõudu võitlemisele, sest viin on ju kõige suurem õnnetus, ja su rumalus on kõige kangem ahel! Oma tuba, oma luba — olgu su ülem elumure ja talitus oma toas su kroon ja ehe! —

Kalmu noorik kannatas palju kandmise ja tõstmise läbi; nende läbi oli ta endale viga teinud ja nii suurt, et pääle jaanipäeva silmad igavesti kinni pani. Nüüd kisendas Saul ja kaagutas pereema, aga mis ilma hingeta, see ilma. Peremees Andres trööstis ennast sellega: oli surmaks antud. Meie aga peame juure lisama: Tiiu oli üliränga orjusega surma sunnitud.

Üleliigne töö on iseäranis naisterahvale väga kahjulik, aga ka üleliigne laisklemine; keskmine olek on ihule ja vaimule terve, hoiab meid haiguste eest ja pikendab meie elu.

Saul läks pääle oma naise surma õige tee päält ikka enam kõrvale ja oli mõne aasta järel päris joodik ja hulgus, mis surma ta ka suri; sest ühel külmal talvisel päeval leiti ta aia äärest surnult. Sellega lõppes ka Kördi Andrese sugukond. Ja kui Andres oma naisega silmad kinni pani, jagasid ligemad sugulased käratsedes varandust.

Lahvardi Kristjan aga oli oma maja suvistepühadeks täitsa korda seadnud ja tõi oma armsa Leenu sinna sisse.

Vana Metsavahi Tõmm pidas sõna, see on: ta ei annud noorrahvale ühtegi varandust ühes. Leenu oli teda selle poolest küll palunud, aga Tõmm ütles: „Sina oled poolteed vastu minu meelt Kristjanile läinud, sellepärast ei saa sa minu käest midagi.“

Pulmade ajal oli metsavaht esimest korda hulga aja pärast Lahvardi talus. Ta ajas silmad hoopis pärani, kui kõike maja elukorda tähele pani. Uued toolid, uued lauad, uued sängid, puhas põrand, suured aknad ja üks kamber just noorrahva oma päralt. Need ei olnud enam harimata eestlase elutoad, vaid haritud rahva omad. Nüüd läksid metsavahi silmad lahti, et Leenu kõige parema mehe kihelkonnast enesele abikaasaks oli saanud. Ta sammus sinna ja tänna ja ütles viimaks iseenesele: „Nõnda peab see sündima!“

Pulmad olid lühikesed ja rõõmsad, ja pääle nende Leenu maja kroon. Kristjan ei sundinud teda kuskil, ei annud pahu sõnu, vaid lahke nõupidamine ja palve tegid kõik, ja nii tihti, kui isa Lahvardil käis, kinnitas Leenu, et ta nüüd õnnelik olevat.

Kristjan tegi tööd vana viisi, ja Jumala õnnistus oli nähtavalt nende töö juures. Aasta pärast võis Kristjan jälle kakssada rubla võlga linnas ära maksta, aga kui suur oli ta imetlemine, kui krediitkassa valitsus temale kirja kätte andis, mille järele võlg juba makstud ja tema talul nüüd aga kroonu- ja vallamaksud üksi maksta olevat.

„Kes on võla maksja?“ küsis ta ja sai vastuseks, et metsavaht Tõmm olevat seda teinud. Kristjan sõitis koju, viis kolm kasti häid sigareid äiataadile ja tänas teda süda-

mest, et kivi nende päält ära veeretanud. Tõmm pani sigari põlema, saatis suitsu vastu taevast ja ütles: „See oli minu pulmakingitus, ja kui kord vanamooriga silmad kinni paneme, pärite kõik meie varanduse; kuni aga elame, oleme ise selle valitsejad.“

„Elage veel sada aastat!“ hüüdis Kristjan. „Ja kui teil abi kuidagi vaja on, siis teadke, et teil minu juures tuhat rubla intressi pääl seisab.“

„Andku Jumal, et meie seda eladeski ei tarvitaks!“ ütles Tõmm pühalikult. „Andke selle kapitali kasuraha oma lastele kui tarkus maailma ühes; see on minu kõige suurem soovimine. Ja täna tunnistan, et mu Leenul sula õigus oli, kui ta sind minult endale meheks palus. Oma tuba on püha koht ja oma luba jumalik olemine selle sees!“

Tähtsamad muudatused tekstis:

13. lhk.	6. rida	ülevalt:	*Hääd kõhutäit süüagi* pro *Mitte hääd kõhutäit süüa*;
14. „	2. „	„	*rendiperemehed* pro *rentperemehed*;
14. „	11. „	„	*Neis raudahelais ohkas meie rahvas sajad aastad* pro *ja ohkas neis raudahelais sadandeid aastaid*;
14. „	12. „	„	pärast sõna *katkes* vahele jäetud sõnad: „vägeva keisri Aleksandri I sõna peale“;
14. „	16. „	„	enne sõnu *Iga aastaga* j. n. e. vahele jäetud: „Võitja armuline keiser Aleksander II määris vana haavade peale mõnda salvi, ja“;
14. „	17. „	„	*Veel* pro *veel aga*;
15. „	1. „	„	enne *Siis saab Vanemuine* j. n. e. vahele jäetud: „Sa, maapind, oled juba ligi 200 aastat tugeva kotka tiiva all, see kotkas, kes sind jõudis ära võita ja sind omaks teha, see kotkas jõuab sind ka täiesti vabaks teha ja kõik su muhud ja veripaised terava noaga maha lõigata ja tugevad vaheseinad maha peksta, mis valguse ees põigiti seisavad“,;
15. „	5. „	„	*inimeselapsi kange mõduga* pro *kange mõduga inimeselapsi*;
15. „	12. „	alt:	*kirikisand* pro *kiriksand*;
15. „	8. „	„	*põllu ja heinamaa* pro *põldu ja heinamaad*;
16. „	5. „	ülevalt:	*selle* pro *seda*;
16. „	14. „	„	*või* pro *ehk*;
17. „	15. „	alt:	*ta* pro *teda*;
18. „	13. „	ülevalt:	*lauale* pro *laua peale*;
18. „	14. „	„	*laual* pro *laua peal*;
18. „	15. „	„	veel *natuke* pro *sugu* veel;

19. lhk.	3. rida	alt:	vahele jäetud hoopis enne sõna pahandanud;
20. „	1. „	„	endid minu asjadesse pro mind minu rajalt;
21. „	8. „	ülevalt:	midagi pro ühtegi;
22. „	8. „	„	kõiges looduses pro kõige looduse sees;
23. „	2. „	„	kiriku poole pro kiriku;
23. „	15. „	„	selle väikese asja pro seda väikest asja;
24. „	2. „	„	teadet pro teadust;
24. „	12. „	„	vähe pro sugu;
24. „	15. „	„	saime pro on meil;
24. „	13. „	alt:	heina- ja lõikustükid pro heina-tükid ja lõikus-tükid;
24. „	6. „	„	keegi pro ükski;
25. „	18. „	„	pärast kirikut pro pääle kiriku;
26. „	5. „	ülevalt:	natuke pro sugu;
27. „	12. „	alt:	vähese pro sugu;
27. „	4. „	„	Kevadine rent pro Rent oli kevadel;
28. „	16. „	ülevalt:	osta pro ära osta;
28. „	14. „	alt:	kontrahi pro teda;
29. „	17. „	„	kirikuvalla pro kirikumõisa;
29. „	15. „	„	ratta- või pro ratta-puid ehk;
30. „	5. „	ülevalt:	koduväiks pro koduväimeheks;
30. „	9. „	„	pärast pro peale;
30. „	15. „	alt:	selle pro seda;
30. „	11. „	„	austuseväärilisem pro austusevääriline;
30. „	10. „	„	vähe pro sugu;
31. „	4. „	ülevalt:	vähe pro sugu;
31. „	12. „	„	ostan pro ära olen ostnud;
31. „	13. „	„	sugugi kuulnud pro sugugi;
31. „	14. „	alt:	elate pro saate elama;
31. „	11. „	„	hüüdis ta ja kargas tuppa pro kargas ta tuppa;
31. „	7. „	„	jooksis pro kargas;
32. „	5. „	ülevalt:	teineteist pro üksteist;
32. „	14. „	„	mesileib pro meeleib;
33. „	17. „	„	vastu pro mööda;
34. „	2. „	„	ööhulkujale pro öösi ümber hulkujale;
34. „	9. „	„	naine pro naist;
34. „	9. „	alt:	ning pro ja;

35. lhk.	11. rida	ülevalt:	püherdab pro püherdab ennast;
35. „	14. „	„	selle pro kasti;
35. „	16. „	alt:	olete rahul pro saate rahul olema;
36. „	17. „	„	on pro saab olema;
37. „	7. „	ülevalt:	kasulikkusega pro kasuliku olekuga;
37. „	14. „	„	öökorterit ja leiba võtnud pro mina öökorterit ja leiba võtnud olen;
37. „	14. „	alt:	ei ole pro on;
37. „	14. „	„	pärast sõna ei ole vahele jäetud lause: „Armuline keiser on meie elu küll vangist ja ahelatest lunastanud, aga maapind on ahelasse jäänud ja teda võib üksinda raha abiga lunastada“.
38. „	1. „	ülevalt:	nõnda pro nõnda sisse;
38. „	3. „	„	Siis võttis ta kambri toa kõrval käsile pro Oma elumaja toaga ei võinud ta ühtegi teha, aga kambri toa kõrvas võttis ta käsile;
38. „	3. „	„	tahus pro tahutas;
38. „	9. „	alt:	elame pro saame elama;
38. „	7. „	„	on pro saab olema;
40. „	1. „	ülevalt:	on pro saavad olema;
40. „	9. „	„	panevad pro saavad panema;
41. „	8. „	alt:	huultele pro huulte peale;
41. „	3. „	„	seisavad pro saavad seisma;
42. „	14. „	„	toob palju kannatamist pro saab palju kannatust minu peale tooma;
47. „	15. „	„	tuba ise pro aga;
47. „	5. „	alt:	pärast sõna ühtlasi välja jäetud: oma põrsastega;
49. „	15. „	„	sada korda kas või ahelas pro sada korda ahelas;
54. „	6. „	ülevalt:	musu pro suuandmise;
57. „	10. „	„	koju pro koju poole;
57. „	4. „	alt:	noorikuaeg lõpeb pro noorikuaasta läheb;
58. „	18. „	„	pärast sõna jääd vahele jäetud lause: „Su vägev Vene kotkas on juba mõnda põrgu ust lahti kiskunud ja valguse kiired tungivad vaevalt läbi väravate, aga su oma hooleks jääb vist tervet katust päält ära kiskuda ja seda võid sa üksi raha abiga ja oma tarkuse rammuga“.

Hind 50 marka.